

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תיק 1009590/7

ב"ה

בבית הדין הרבני האזורי נתניה

לפני כבוד הדיינים:

הרב שניאור פרדס – ראב"ד, הרב פנחס מונדשיין, הרב בצלאל ווגל

התובע: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד אורן ברקן)

נגד

הנתבעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד דניאל ויגלר)

הנדון: טענת חוסר שפיות בחתימת הסכם, גדרי שוטה בהלכה

פסק דין

רקע ונתונים

הצדדים התגרשו בתאריך 8.12.14. באותו יום חתמו הצדדים על הסכם גירושין - להלן "הסכם 1". בהסכם נקבע כי האיש יעביר לאישה בכל חודש מחצית מהגמלה לה הוא זכאי ממשרד הביטחון ובמקביל האיש מוותר על חלקו בגמלה של האישה.

בתאריך 21.6.16 הגיש האיש תביעה לביטול ההסכם היות שלדעתו מדובר בהסכם מקפח וכי לא היה מודע לזכויות שלו לפיהם לא היה חייב להעביר ממחצית מהגמלה שלו מאחר ומדובר בקצבת נכות.

בקשתו מתייחסת לתוכן הסכם 1, בו נכתב כי האישה תקבל מחצית מהגמלה שמקבל האיש ואילו האיש לא יקבל מחצית מהפנסיה שלה. כמו כן טען לקיפוח בהסדר לעניין אופן חלוקת הדירות של הצדדים.

לאחר דיון ענייני, הסכימו הצדדים על הסכם חדש שקיבל תוקף בתאריך 12.19.16. בהסכם הופחת הסכום אותו האיש צריך להעביר לאישה לסכום של 4,800 ש"ח בחודש. להלן "הסכם 2":

(א) במקום האמור בסעיף 9 להסכם הגירושין שבין הצדדים מיום 19 נובמבר 2014, הוסכם בין הצדדים כי המבקש ישלם למשיבה סך של 4,800 ש"ח כל חודש, עד סוף ימיה. סכום זה ישולם ישירות ע"י המבקש, והמבקש בחתימתו על הסכם זה, מורה לקרן הפנסיה שלו ממשרד הביטחון להעביר לחשבון הבנק של המשיבה סך של 4,800 ש"ח כל 1 לחודש, החל מחודש ספטמבר 2016.

(ב) עד לאישור משרד הביטחון להעברת התשלומים ישירות לחשבון המשיבה, האחריות להעברת התשלומים מידי 1 לחודש, תמשיך לחול על המבקש.

(ג) בגין חוב העבר בעניין סעיף 9 להסכם הגירושין, מוסכם כי עד ולא יאוחר מיום 1 נובמבר 2016 ישלם המבקש למשיבה סך של 37,820 ש"ח. לאחר

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

קבלת סכום זה, המשיבה מתחייבת לסגור את תיק ההוצל"פ שפתחה כנגד המבקש.

ד) יתר הסעיפים בהסכם הגירושין בין הצדדים עומדים בתוקפם ומחייבים לכל דבר ועניין.

ה) בחתימתו על הסכם זה, מצהירים הצדדים כי הבינו את כל האמור בהסכם זה ובהסכם הגירושין, וכי הם עושים הסכם זה מרצון ובהסכמה מלאה.

ו) על הצדדים לשתף פעולה באופן מלא ולעשות כל הנדרש מהם לצורך העברת התשלומים מקרן הפנסיה של המבקש לחשבון הבנק של המשיבה.

ז) כל עוד לא יעברו הסכומים מידי חודש בחודשו למשיבה ישירות ממשרד הביטחון בהתאם להסכם זה, האחריות להעברת הסכומים תחול על המבקש.

מלבד האמור בהסכם זה, אין כל תביעות זה כנגד זה בכל עניין ודבר הנוגע להסכם הגירושין ו/או כל עניין אחר שביניהם.

ע"כ לשון ההסכם.

בשנת 2018, הגישה האישה תביעה לביצוע הסכם 2 והעברת חלקה בגמלה ישירות לחשבונה. האיש התנגד וטען כי בתאריך 17/7/17 האישה חתמה על ויתור מלא מרצונה על כל תביעותיה כלפי האישה.

הוא הגיש את התצהיר של האישה דלהלן:

כמו"כ, המשיבה מאשרת בזאת חתימת ידה כי לא יהיו למשיבה כל טענות ו/או תביעות בעתיד כלפי המבקש בגין חוב זה, ו/או בגין כל חוב אחר בעתיד, שהמבקש חייב למשיבה בהתאם ועל פי הסכם הגירושין שנחתם בין המשיבה למבקש בתאריך 19 נובמבר 2014, ואשר קיבל תוקף של פסק דין על ידי בית הדין הרבני האזורי בנתניה במעמד שני הצדדים, בתיק מספר 1009590/1 בתאריך 8 בדצמבר 2014, וכן בהתאם ועל פי פסק דין שניתן על ידי בית הדין הרבני האזורי בנתניה במעמד שני הצדדים, בתיק מספר 1009590/3 בתאריך 12 בדצמבר 2016.

על התצהיר היה חתום גם עו"ד מ'.

ב"כ האישה הכחיש לחלוטין קיומו של מסמך ויתור וטען לזיוף. בהחלטה מתאריך 8/5/19 קבע ביה"ד לאחר עיון ובדיקה כי המסמך אכן מזויף:

החלטה

מונחת לפנינו בקשת האישה להורות לקרן הפנסיה של הגרוש... להעביר את חלקה בפנסיה ישירות לידיה ולא להיות תלויה באיש שיעביר לה את הסכום בכל חודש.

יסוד הבקשה באמור בסעיף א' בנספח להסכם הגירושין שהגישו הצדדים בהסכמה בתאריך 12.9.16:

א) במקום האמור בסעיף 9 להסכם הגירושין מיום 19 בנובמבר 2014, הוסכם בין הצדדים כי המבקש ישלם למשיבה סל של 4,800 ש"ח כל חודש, עד סוף ימיה. סכום זה ישולם ישירות ע"י המבקש, והמבקש בחתימתו על הסכם זה, מורה לקרן הפנסיה שלו ממשרד הביטחון להעביר לחשבון הבנק של המשיבה סך של 4,800 ש"ח כל 1 לחודש, החל מחודש ספטמבר 2016.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נספח זה אושר ע"י ביה"ד וקיבל תוקף של פסק דין.

המשיב מתנגד לבקשה וטוען שהאישה ויתרה על חלקה בפנסיה. המשיב הציג לפנינו מסמך עליו חתומה האישה ובו נכתב שהיא מוותרת על כל דרישותיה וזכויותיה מהמשיב. כמו כן מתנוססת על המסמך חתימתו של עו"ד מ'.

בדיון שהתקיים בתאריך 5.5.19 הוברר לביה"ד מעבר לכל ספק שמדובר בחתימה מזוייפת של האישה באשר יש שינויים בולטים בין חתימת האישה המקורית כפי שמופיעה לפנינו במסמכים שונים שבתיק הצדדים ובהסכם שחתמו עליו הצדדים, לחתימה שבמסמך. בנוסף, גם חתימת עו"ד מ' שונה לחלוטין מחתימתו הרגילה כפי שמופיעה במסמכים שונים. כמו כן הוצג לנו מכתבו של עו"ד מ' המעיד כי מעולם לא חתם על המסמך האמור. ועי' חו"מ סימן מו ובקצה"ח שם שקיום של כתב ידו חמור יותר מקיום חתימת עדים ובעיני דיוקא, ובנידון שלפנינו אין ספק שהשוואת החתימות מלמדת על אי דימוי. כמו כן, המשיב לא סיפק הסבר מניח את הדעת לכך שהאישה תוותר על חלקה ללא תמורה.

לטענת המשיב, האישה הגישה נגדו תלונה במשטרה על עבירה פלילית בגין זיוף וזו נסגרה. אכן, התלונה נסגרה מחוסר ראיות ולא מחוסר אשמה, ומכל מקום אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות. לנו ברור מעל כל ספק שהמסמך הינו מזוייף.

נמצא, שהחוב שהתחייב האיש בהסכם הגירושין ובנספח שריר וקיים, והמשיב לא הצליח להוכיח שהיה ויתור כלשהו מצד האישה.

לאור האמור, ביה"ד מורה על חתימת הפסיקתא המבוקשת ע"י האישה.

בתאריך 18/12/19 הגיש האיש בשנית תביעה לביטול הסכם 1. לטענתו הוא לא היה כשיר בעת עריכת ההסכם ולכן אין להסכם תוקף. בתאריך זה עלתה לראשונה טענה על אי כשירות חוקית לחתום הסכם.

ביה"ד בהחלטתו תמה כיצד ניתן לבטל את ההסכם משנת 2014 שכבר בוטל ותחתיו נחתם הסכם חדש בשנת 2016.

לאור תמיהה זו, תוקן כתב התביעה כך שהטענה הייתה על כך שבשנת 2016 התובע לא היה כשיר נפשית לחתום על הסכם.

בתאריך 21/5/20 קבע ביה"ד כי לאור סיכויים נמוכים של התביעה יש להפקיד סך של 10 אלף ש"ח:

בקשה נוספת של ב"כ התובע לקביעת דיון.

בתאריך 3.5.20 קבע ביה"ד בפסק דין מנומק כי יש להפקיד תחילה ערבות כספית בסך 20 אלף ש"ח טרם קיום דיון, לאור ההיסטוריה בתיק בהם התגלה זיוף ע"י התובע.

ב"כ התובע צירף חו"ד שנערכה בתאריך 26.3.20 ובה נקבע כי עובר לשנת 2017 לא היה התובע במצב נפשי יציב, ולכן מבקש לבטל את ההסכם עליו חתם התובע בשנת 2016.

זה לשון הדו"ח:

מעיון במכתבו של ד"ר כספי עולה כי מר פלוני אובחן כלוקה בסיכזופרוניה שהינה מחלת נפש חמורה. אובחן בשנת 2011. ביום 5/3/17 נבדק ע"י ד"ר זצר, פסיכיאטר, על פי מכתבו של ד"ר זצר לא נמצאו תסמינים פסיכזוטיים בבדיקתו של מר פלוני.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עובר לפגישתו זו, לא היה במעקב במשך שנתיים.

וכך כתב ד"ר כספי: "לגבי מצבו הנפשי טרם פגישתו עם ד"ר ... אין בידי מידע לגבי מצבו, אך יתכן שמאחר ולא היה במעקב רפואי סדיר, מצבו לא היה לגמרי יציב".

כלומר, האבחון ע"י ד"ר זצר נעשה בתאריך 5/3/2017, כשהסכם בין הצדדים נחתם בשנת 2016. בבדיקה הזו נקבע כי "לא נמצאו תסמינים פסיכויטיים". הוא אומנם מוסיף שלגבי התקופה שטרם הבדיקה "אין בידי מידע לגבי מצבו, אך ייתכן שמאחר ולא היה במעקב רפואי סדיר, מצבו לא היה לגמרי יציב".

ובכן, לפנינו חו"ד ברורה שבשנת 2017 התובע היה במצב נפשי טוב, ולגבי התקופה שקדמה אין מידע רפואי, ומחוסר מידע "ייתכן שמצבו לא היה לגמרי יציב".

ביה"ד סבור שעל פניו אין די בחו"ד הנ"ל כדי לערער הסכם חתום. מכל מקום, ביה"ד מפחית את הצורך בהפקדה עצמית של התובע לסכום של 10 אלף ש"ח טרם קביעת מועד לדיון.

לאחר שהתובע הפקיד את הסכום הדרוש, נערכו שני דיוני הוכחות, כאשר בנוסף הוגשה חו"ד פסיכאטרית ע"י ד"ר גונולופסקי והיא אף נחקרה על חו"ד, לאחר מכן הוגשו סיכומי הצדדים.

סיכום ביניים

נחתם הסכם ראשון בשנת 2014.

נחתם הסכם שני בביה"ד לאחר גישור בשנת 2016.

בשנת 2017 התברר שהמבקש זיף מסמך בו האישה כביכול מוותרת כל על זכויותיה בהסכם השני.

בשנת 2019 הגיש התובע בקשה נוספת כי לדעתו לא היה כשיר.

בשנת 2020 ניתנה החלטה כי עד לבירור התביעה חלקה של האישה בגמלת האיש לפי ההסכם יועבר לה ישירות ממשרד הביטחון.

בשנת 2021-22 הוגשה חו"ד עדכנית של המבקש ובהתאם נערכו דיונים וסיכומים.

סיכום טענות ב"כ התובע בסיכומים

1. ההסכם נחתם כאשר התובע לא היה כשיר מבחינה משפטית. הוא מצרף אסמכתא של חו"ד של ד"ר דני פישר.
2. טען שהאישה הודתה כי התובע לא היה כשיר משפטית. מפנה לבקשה שמופנית לאגף הביטחון לשם קבלת גמלה.
3. מצרף אסמכתאות על טיפול נפשי שעבר התובע במהלך השנים שבין 2011-2014 לרבות אשפוזים בבי"ח נפשיים.
4. ההסכם משנת 2016 נערך כשהתובע לא היה כשיר משפטית. מצרף חו"ד של ד"ר גונולופסקי.
5. ביה"ד לא בדק שהתובע הבין את ההסכם וחתם עליו לאחר שהבין את המשמעות של ההסכם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

סיכומי טענות ב"כ הנתבעת בסיכומים

1. ההסכם הראשון נכתב ע"י התובע עצמו ונחתם בשנת 2014 כאשר התובע היה כשיר לחלוטין.
2. ההסכם השני משנת 2016 אושר בביה"ד לאחר שביה"ד אישר ווידא כי שני הצדדים מבינים היטיב את משמעות ההסכם.
3. לא מונה אפוט' לתובע מעולם ולא התקבלה המלצה על כך. מצבו הנפשי יציב והוא כשיר לחתימה על ההסכמים. היא מציינת לעדותה של בת הצדדים הגב' א'.
4. חו"ד של ד"ר גונופולסקי אינה מדויקת מאחר והיא לא עיינה בכל החומר הרפואי ההיסטורי של האיש. כמו כן במהלך הדיון בחקירה הודתה כי היתה מגיעה למסקנות אחרות אם היה לה את המידע שהונח לפניה.

דיון והכרעה

כאמור לעיל, הצדדים חתמו על הסכם גירושין ראשון בשנת 2014. לאחר מכן, טען האיש בתחילה כי ההסכם הוא מקפת, ובדיון טען כי לא היה כשיר משפטית בעת החתימה על ההסכם. לאחר דיון שהתקיים בין הצדדים בתאריך 12/9/16 נחתם הסכם שני.

במהלך הדיון על ביטול ההסכם הראשון, טען המבקש כי אמנם ההסכם שנחתם בשנת 2104 נחתם כאשר לא היה כשיר משפטית וביקש לבטלו, אך העיד על עצמו שבנקודת הזמן של הדיון הוא כבר מאוזן:

המבקש: עכשיו אני מאוזן.

ביה"ד משוחח עם הצדדים בנפרד בניסיון להביאם להסכמות.

על ההסכם נכתב במפורש כי הצדדים הבינו את ההסכם, ביה"ד אישר אותו לאחר שהצדדים הבינו את משמעות ההסכם. להלן ההסכם:

(א) במקום האמור בסעיף 9 להסכם הגירושין שבין הצדדים מיום 19 נובמבר 2014, הוסכם בין הצדדים כי המבקש ישלם למשיבה סך של 4,800 ש"ח כל חודש, עד סוף ימיה. סכום זה ישולם ישירות ע"י המבקש, והמבקש בחתימתו על הסכם זה, מורה לקרן הפנסיה שלו ממשרד הביטחון להעביר לחשבון הבנק של המשיבה סך של 4,800 ש"ח כל 1 לחודש, החל מחודש ספטמבר 2016.

(ב) עד לאישור משרד הביטחון להעברת התשלומים ישירות לחשבון המשיבה, האחראיות להעברת התשלומים מידי 1 לחודש, תמשיך לחול על המבקש.

(ג) בגין חוב העבר בעניין סעיף 9 להסכם הגירושין, מוסכם כי עד ולא יאוחר מיום 1 נובמבר 2016 ישלם המבקש למשיבה סך של 37,820 ש"ח. לאחר קבלת סכום זה, המשיבה מתחייבת לסגור את תיק ההוצל"פ שפתחה כנגד המבקש.

(ד) יתור הסעיפים בהסכם הגירושין בין הצדדים עומדים בתוקפם ומחייבים לכל דבר ועניין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ה) בחתימתו על הסכם זה, מצהירים הצדדים כי הבינו את כל האמור בהסכם זה ובהסכם הגירושין, וכי הם עושים הסכם זה מרצון ובהסכמה מלאה.

ו) על הצדדים לשתף פעולה באופן מלא ולעשות כל הנדרש מהם לצורך העברת התשלומים מקרן הפנסיה של המבקש לחשבון הבנק של המשיבה.

ז) כל עוד לא יעברו הסכומים מידי חודש בחודשו למשיבה ישירות ממשרד הביטחון בהתאם להסכם זה, האחריות להעברת הסכומים תחול על המבקש.

מלבד האמור בהסכם זה, אין כל תביעות זה כנגד זה בכל עניין ודבר הנוגע להסכם הגירושין ו/או כל עניין אחר שביניהם.

בשולי ההסכם נכתב:

לאחר שביה"ד נוכח כי חתמו על הסכם זה מרצון ובהסכמה מלאים, בהינמם את כל האמור בו, התקבל בקאג"ס במנא דכשר למקנה ביה, דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי, בית הדין נותן להן תוקף של פסק דין.

לאור האמור, לפנינו הסכם חתום ומאושר שקיבל תוקף של פס"ד, כאשר ההסכם נחתם לאחר שביה"ד בדק ומצא כי החותם כשיר משפטית ואף החותם עצמו העיד על כך. נמצא שנטל ההוכחה לפסילת ההסכם בגין טענה של אי כשירות משפטית היא משוכה גבוהה וכמעט בלתי אפשרית.

למרות זאת, התובע הסכים להפקיד סכום של 10 אלף ש"ח ערובה לתשלום הוצאות במקרה של דחיית התביעה.

בהתאם, ביה"ד שלח את התובע לבדיקה פסיכיאטרית לבחון את כשירותו המשפטית. כמו כן התקיימו שני דיוני הוכחות לרבות חקירת הפסיכיאטרית שערכה את האבחון.

בחוה"ד נכתב שהתובע סבל מקשיים נפשיים הולכים וגוברים, שהצריכו טיפול תרופתי ולפעמים אשפוז. בשנת 2011 אובחן כחולה סכיזופרניה. קיים תיעוד עד שנת 2014. לגבי שנים 2015-2016 לא קיים תיעוד, ובאוגוסט 2017 קיים חו"ד של ד"ר זצר שהוא מאוזן מבחינה נפשית. התובע המשיך במהלך כל השנים האחרונות באותו טיפול תרופתי ללא שינוי משמעותי, תפקוד חברתי לקוי, והתנהלות כלכלית בעייתית.

לאור העובדה שלא קיים תיעוד על אשפוזים או שינויים בטיפול התרופתי או אירועים חריגים ששינו את מצבו משנת 2016 ועד לתאריך האבחון, קבעה הפסיכיאטרית כי קיימת סבירות רבה שבזמן החתימה על ההסכם בשנת 2016 הוא היה במצב זהה למצב בו הוא מצוי בעת האבחון שנערך בשנת 2020. האבחון והבדיקה בשנת 2020 מעידה על סימני ליקוי פוסט פסיכוטיים משמעותיים. בנוסף, קיימים סימנים פסיכוטיים רזידואליים. נקבע שבמצבו היום א' יכול להבין את משמעות התנהגותו אך יכולתו להתנהל לקויה ולעיתים חסרת שיפוט. ליקוי זה הוא סימן קבוע ובלתי הפוך של הפרעה נפשית (סכיזופרניה) ממנה סובל.

הפסיכיאטרית ד"ר גונולופסקי נחקרה על חוה"ד בדיון שהתקיים בתאריך 11/11/21.

לגבי כשירותו לחתום על מסמכים בשנת 2014 אמרה:

ת. אגיד רק את האמת. ראיתי את המסמכים ואת מר [פלוני] עצמו ולפי זה, הבנתי שמחלה שלו פרצה בסביבות 2005, והתפתחה במהלך השנים שגם רופאים בהתחלה לא ידעו עם מה יש עסק, אז אבחנות השתנו עד שהגיעו אבחנה סופית שזה סכיזופרניה שמגדירים את זה סרטן של הנפש, פוגעת גם באישיות גם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

התנהלות וגם בשיפוט וגם ברמה קוגניטיבית ברמה כזו או אחרת, מהלך של המחלה שונה מאדם לאדם מה שאני חושבת שאצל מר [פלונני] קרה היא התחילה בהדרגה התלקחה לסערה גדולה ואחרי שנת בערך 14, התייצבה עם ליקוי, זאת אומרת במחלה הזו יש שתי קבוצות של סימנים, חיוביים, מה שנקרא בשפה מקצועית פסיכודה מחשבות שווא, כל מיני דברים לא שפויים, וכתוצאה מהמחלה נותרו סימנים שליליים שזה חוסר יכולת להתנהל ירידה קוגניטיבית שינוי ברגשות שבעצם לסימנים חיוביים יש לנו מה לעשות תרופות עוזרות בערך, עד שלמר [פלונני] ימצאו תרופות שעוזרות לקח כמה שנים, לסימנים שליליים אין מה לעשות, אז יש מסמכים עד 14, כולל, שמחלה הייתה פעילה מאוד וגם יש קביעות של משה"ב ושל ביטוח לאומי, של אחוזי נכות נפשית מאוד גבוהים בגלל זה אני חושבת ב-2014 בטח לא היה כשיר לחתום על שום דבר, על 2016

בית הדין: כשאת אומרת שלא כשיר לחתום, פירושו בגלל מחשבות שווא או קוגניטיבית?

ת. הכל ביחד, היו גם מחשבות אובדניות היה תוקפני היה במחלה פעילה, גם סימנים שליליים מתחילים בדרך כלל מהתחלת המחלה אבל לא שמים לב כי הכל נורא סוער

בית הדין: אז נגיד אדם אחר שיש לו את כל הסימנים האלה, לא יכול לחתום על חוזה כלשהו?

ת. לדעתי לא

ב"כ האשה: כל השנים אין המלצה אחת על מינוי אפוטר

בית הדין: תיכף. את רואה הרבה חולים, חולים במצב הזה לא עובדים? לא יוצאים מהבית?

ת. בשלב הפעיל של המחלה יש הרבה אשפוזים, לא עובדים, בשלב שני של המחלה רובם המוחלט לא עובדים יושבים בבית זה הסימנים השליליים זה חוסר יציאה חוסר יכולת להתארגן זה המחלה, יש מערכות שלמות שמנסים להציל אנשים כאלה, לא חושבת שהוא פנה אליהם, אבל זה יכול לעזור, יש סל שיקום לנפגעי נפש, עזרה סוציאלית לאנשים כאלה, לבנות להם סדר יום לעזור בהתנהלות של תקציב, לעזור בעבודה קלה, בגרושים, זה בעצם המחלה, רובם אלו שמבקשים עזרה מסל שיקום זה חולי סכיזופרניה.

לגבי כשירותו בשנת 2016 העידה כדלהלן:

בית הדין: אז עד 14 פנה לעזרה, ועזרו לו מאוד, החרדה הדיכאונות הכל, לא הביאה אותו לא ללכת לרופא, מ14 לא פנה במשך 3 שנים, חי על תרופות לטענתו, והמצב הוא רגיל ואת רואה אותו מתייצב, אז מי אמר שב 16 לא כשיר?

ת. כי לא קורה שאדם פתאום במצב טוב אין ליקוי וכעבור שנה יש ליקוי, בדרך כלל הליקוי הוא קבוע

בית הדין: במצב היום הוא לא יכול לחתום על חוזה? קונה דירה למשל?

ת. אני חושבת שבסכומים הגדולים לא יכול

ב"כ האשה: מתפרץ

בית הדין: סבלנות

ת. לא חושבת שיכול לחתום

בית הדין: תסבירי למה לא?

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ת. כי שיפוט שלו לקוי אין לו פסיכוזה מאוד פעילה, יש פה ושם חשדנות אבל עושה הוצאות לא שקולות לא מבין איך דברים מתנהלים הוא צריך הדרכה בית הדין: אם למשל עושה הסכם על סכום נמוך, נגיד מתחייב כך וכך אש"ח בחודש

ת. אלפי ש"ח זה לא סכום נמוך, אני מתכוונת שבמאות ש"ח יכול להתנהל ביום יום

היא הוסיפה שגם המכתב של ד"ר זצר על איזון נפשי בשנת 2014 אינו מעיד על יכולת הבנה כלכלית:

ש. (מציג מסמך לבית הדין ולב"כ הבעל) ההסכם גירושין נחתם בסוף 2014. אם היית מקבלת את התיק שלו בקופ"ח מאוחדת היית רואה פסיכיאטר שלו ד"ר זלצר, קבע ב-10/14 (מקריא) חודש לפני אישור ההסכם, זה עמוד אחרון, 37

ב"כ הבעל: תשובה שלו לגבי

ש. מאוזן

...

ש. קיבלת ממר [פלונין] את המכתב הזה מסוף 2014 (מציג מסמך לעדה)?

ת. לא קיבלתי, אבל רשום שמקבל טיפול הרבה זמן ואת זה אנחנו יודעים, לגבי אינטראקציה תרופתית, לא רצה לשנות את הטיפול

ש. אבל רואים שיש מכתב מפסיכיאטר חודש לפני ההסכם שהוא כשיר מבחינה נפשית, הוא הציג לך את המכתב הזה?

ת. לא הציג לי

בית הדין: שאלת כבר ואמרה. הלאה. אם היה מציג לך זה היה משנה?

ת. לא, כי התוכן הכולל אין שם בדיקה פסיכיאטרית, זה מילים שהוציא מהקונטקסט, כשמישהו פונה לרופא שיש אינטראקציה בין התרופות שהוא רוצה לתת לו, והוא אומר שלא רוצה לשנות תרופות

בית הדין: אז לא אומר כלום על כושר שיפוט?

ת. נכון

...

ש. ולמה את, שבתחילת 21 בדקת אותו אומרת שלקוי בקושי יכול לעשות משהו אצלך למה לא תמוה בעינייך שלא היה מינוי אפוט' עד היום?

ת. מישוהו צריך לפנות אלי אני לא יוזמת

ש. אבל מבחינתך צריך?

ת. להתנהל עם סכומים גדולים

ש. ולהגיש תביעות?

ת. לא, הוא יכול להבין מהלך של ביהמ"ש

ש. אז יכול להגיע לפשרות בביהמ"ש?

ת. אני לא יודעת, אבל הוא לא לבד, יש לו עו"ד

ש. ב-2016 ידעת שהוא ייצג את עצמו לבד?

ת. הוא סיפר. הוא טוען שאיך שהציג את עצמו לבד זה לא היה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ש. אבל היה כשיר לייצג את עצמו לבד, כי אם לא, כל ההליך הוא פסול כי הוא לא מבין מה הוא עשה, כי הוא צריך אפוטר' לנהל

ת. לא כתבתי שירות משפטי, כתבתי

...

ת. כתבתי שיכול להבין הליכי משפט, מול סכומים גדולים לא יכול

...

ש. ראית דו"ח אחד מהבנק שלו?

ת. לא

ש. כרטיסי אשראי? עו"ש?

ת. לא

ש. אז על סמך מה את קובעת שלא יכול להתנהל?

בית הדין: הוא שואל, אולי אם היינו רואים כרטיס אשראי, היינו רואים אולי שמוציא 30 אש"ח בחודש, ומנהל עסקאות בהרבה כסף

ת. זה שמוציא הרבה כסף זה לא אומר שעושה את זה בשיקול דעת

ש. אבל לקבוע שלא יכול להתנהל, צריך לבדוק איך מתנהל ואת לא בדקת

ת. אני לא בדקתי אני פסיכיאטרית לא חוקרת

ש. אז איך את אומרת (מקריאה) לרשום שהתפקוד החברתי שלו לקוי בלי לדבר עם אף קרוב משפחה? ובלי לראות תדפיס בנק אחד? איך אפשר לרשום לבית הדין כזו אמירה בלי לראות בעיניים?

ב"כ הבעל: אני מתנגד

בית הדין: נדחית

ב"כ הבעל: אני רוצה שזה יירשם בפרוטוקול, איך יכולים לדחות בלי לשמוע?

בית הדין: כי אנחנו באמצע חקירה. יכול לערער על כל דבר. לפי שיקול הדעת שלנו השאלות שלו ענייניות

ש. אז לא הציג לך אף מסמך ועדיין קבעת שיש בעייתיות בהתנהלות כלכלית שלו?

ת. כן

....

בית הדין: איך את באמת יודעת שהתנהלות כלכלית שלו בעייתית ביותר?

ת. ממילים שלו

ש. איך את קובעת נחרצות (מקריאה)?

ת. גם ממילים שלו

בית הדין: מה התכוון?

ת. שלא עבד מאז שפרש לפנסיה רפואית שלמד תיווך ולא הצליח לסגור אף עסקה ואין לו מקורות הכנסה, אני לא חוקרת

ש. אז הקביעה שלך שלא מתפקד כלל מבחינה תעסוקתית זה ממילים שלו?

ת. כן

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ש. אז אם היה מציג תיק רפואי מקופ"ח ורושם שם במה הוא עובד, אז מזה חו"ד שלך הייתה משתנה?

ת. אולי

....

ש. הוא יכול לייצג את עצמו בבית הדין, או לא? ב-2016 הוא מייצג את עצמו מבקש לבטל סעיף בהסכם, והוא אקריא לך איך הוא מתנסח (מקריא) אדם לא מאוזן יכול להתנסח ככה, לא פחות מעו"ד? (מקריא) הוא אומר מה ביקש להוסיף (מקריא) יכול להראות לך את הכל, האם אפשר לומר ככה על מי שמתנסח ככה בבית הדין (מקריא) אז הוא מייצג את עצמו 11/09/2016 טוען את כל הטענות שהוא צריך לטעון לצרכי התיק בזמנו ניתן לומר שלא היה כשיר משפטית?

ת. השאלה מה השיג ומה רצה, זה שלא דמנטי ושרמה אינטלקטואלית שלו גבוהה דיברנו על זה, ירדה קצת עם המחלה אבל עדיין יכול לטעון ובשפה עשירה, אין בעיה, השאלה מה השיג בזה

ש. אז זה קשור לתוצאה?

ת. לא, התכוונתי האם מה שרצה לקבל זה מתקבל על הדעת האם רצה משהו לטובתו האם זה יחסי

ש. כן הוא רצה לבטל סעיף שהוא צריך לשלם כסף והגענו לסברה שהסכום ירד קרצת, אז ידע מה רוצה והגיע לפשרה, אז יכל לעשות את זה?

ת. עשה את זה

ש. אנשים במצב שלו יודעים מתי הם קמים בבוקר ויודעים שהם לא בפקוס נגיד?

ת. יודעים, לפעמים לא יודעים, לפעמים כן

ש. אז כשהוא אומר לבית הדין שהוא מאוזן עכשיו שורה 137 (מקריא) אז מזהיר שמאוזן, מייצג את עצמו

בית הדין: הוא לא מאוזן להגיד שהוא מאוזן לטענתה

ת. לפעמים ככה לפעמים ככה

...

ש. אנחנו במאי 16 הוא מגיש תגובה להוצל"פ בכתב ידו (מציג מסמך לעדה) מה היית אומרת על ניסוח כזה, יש פה טענה שלא כשיר נפשית לא ב-14 לא ב-16, הנה הוא מתנסח ככה, הוא הראה לך את המסמכים האלה?

ת. אני שואלת על הוצל"פ. בגלל שהוא לא משלם?

ש. מה זה רלוונטי?

ת. זה לא מוכיח שלא יודע להתנהל כלכלית?

ש. כי הפר את ההסכם ולא שילם לגרושתו ועל זה ביקש לבטל את הסעיף בהסכם, ולפני זה היה צריך לייצג אותו עצמו בהוצל"פ והנה הוא מייצג את עצמו וחותר על תצהירים, ככה מתנהל אדם שכמו שתיארת אותו, יכול להתנהל ככה? (מציג מסמך לבית הדין)

ת. לא יודעת להגיד לך

ש. בית הדין מינה אותך להבין אם הוא, בית הדין רואה אותו כל שנה כמעט, את הסתמכת על דברים שהוא אמר, לא בדקת תיק רפואי ומראה שהוא הסתיר ממך מידע רב, איך אפשר לקבוע שב-14 ו-16 היה כמו שקבעת?

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

- ת. 16 אני באמת בלי דעה כל כך, כי אין מידע, אבל ב-2014 היו מסמכים, אז אני ש. שאפילו לא הראו לך, יש מכתב מוסתר
- בית הדין: היא ענתה על זה
- ת. ושנה לפני זה נקבע לו נכות דיברנו על זה
- ש. המסמכים שהגשת מביטוח לאומי, רופא ב-2013 קובע (מציג מסמך לעדה ולבית הדין) סכיוזופרניה, יש פה שאלות ששואלים אותו
- ת. שיכול לגבות קצבה
- ש. כן (מקריא) התשובה שלהם הייתה כן
- ת. אבל בביטוח לאומי גדול יחסית זה אומר קצבה, לא סכום
- ש. קצבה זה 5 4 ?
- ת. אז בסביבות 3
- ש. שנה אחרי זה יודע גם להתחייב להעביר כל חודש 5 4 אש"ח לגרושתו, נכון? כמו הקצבה זה לא עסקאות נדלן זה רק התחייבות להעביר את חלקה בפנסיה, אם ב13 יכל, מסכימה איתי?
- ת. לא
- ש. עדיין קובעת שב-2014 לא ידע מה עושה בהסכם הגירושין?
- ת. לא עד הסוף
- ש. 2016 ?
- ת. לא יודעת להגיד לאור כל הדברים האלה
- בית הדין: לאור כל הנתונים של היום?
- ת. אם באמת עבד ותפקד זה מעלה ספק, עד 2014 די ברור לי
- ...
- ש. בדקת את א' התרשמת שהוא חולה בסכיוזופרניה פרנואידיית?
- ת. כן
- ש. האם זו מחלה מבחינה נפשית עוצמתית?
- ת. זו מחלה קשה
- ש. אז אפשר לומר שאנשים שחולים בה, לכל סוגיה, לא בהכרח המעשים שם מבצעים הם מעשים שהם עומדים מאחוריהם?
- ת. נכון
- ש. האם הדברים שהציג לך חברי היום בנוגע לתיק הרפואי שלו הלכאורי, בשעה שבדקת את א' זה היה משנה את דעתך?
- ת. לגבי 2014, בטוח שלא, לגבי 16 אם מתפקד ברמה אחרת מה שהציג לי, ברמה חלקית כן
-
- ש. נגיד שיש לו סכיוזופרניה, ויש עליות וירידות, ב-2016 עומד חולה לפני בית הדין ללא ייצוג, צד שני מיוצג, מבקש לשנות את ההסכם שחתם עליו ב-2014 האם מבין מה קורה איתו כשהוא מבקש לשנות, כשהוא ללא ייצוג?

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ת. לכן אמרתי ששיפוט שלו כוללני הוא פגום, כשהוא לא מיוצג וצד שני כן, אז אני חושבת שזה לא הכי תקין

ב"כ האשה: מפריע

בית הדין: אל תפריע. את פרטי ההסכם קשה לו להבין, אולי, אבל האם עצם זה שניגש בלי ייצוג לא מסוגל להבין שזה מסוכן עבורו?

ת. עצם זה שניגש בלי ייצוג מול צד שכן עם ייצוג, אז זה מראה שיפוט לקוי על מורכבות המצב

בית הדין: זה עצמו קשה לו להבין שזה בעיה שהוא בלי ייצוג?

ת. הוא לא מבין שזה בעיה, זה דברים יותר דקים ומורכבים

ש. כשאת קובעת ב-2014 במסקנות, שהיה עם שיפוט לקוי ולא הבין את השלכות מעשיו, אז בצורה חד וחלק לא יכל לחתום על הסכם גירושין?

ת. לדעתי כן. לגבי 16 גם בחו"ד שלי אני יותר הססנית וגם היום

בית הדין: עוד יותר?

ת. יותר קשה לי לקבוע בצורה חד משמעית שהשיקול היה פסול לגמרי

בית הדין: אם תשמעי שהיה מורה, הנטייה תהיה לצד שהוא כן יותר כשיר?

ת. כן

...

ש. אם אנחנו צריכים לסכם את חו"ד הרי שאם אני מחזיר אותך 2014 והן 2016 את לא היית מאשרת לאדם כמו א' במחלות והליקויים שלו לחתום על הסכם גירושין ובכלל לנהל מו"מ על זה?

ת. ב-2014 בטוח, וב-2016, ללא ייצוג הייתי אומרת שלא

....

ש. אדם במצבו יודע לעשות חישובי ריבית?

ת. למה לא?

ש. של כדאיות לקחת הלוואה?

ת. חישוב כלכלי יכול לעשות, אם יתנהל אחר כך נכון אני בספק

ש. אז אם כתב שהוא בדק וראה שהוא לא יכול כי הריבית גבוהה, ועכשיו כותב שהריבית ירדה בגלל הקורונה, זה לא אדם שיכול להגיע לבית הדין ולהגיד כמה כסף ישלם לאשתו כל חודש, זה לא אדם שיכול לחשב ולטעון?

ת. זה רמה אינטלקטואלית שלו שהיא מאפשרת לו להבין את זה, האם התנהלות שלו בפועל בחיים תקינה, זה שאלה

בית הדין: היא מבדילה בין עיסוק במספרים תיאורטית לבין השלכה לחיים שלו, כן?

ת. מתמטית הוא יכול

בית הדין: לקחת הלוואה זה הרבה כסף צריך לשלם אותה כל חודש, יש לה ריביות השיקול דעת מתי לקחת הלוואה זה לכאורה אחריות, מי אמר שיהיה לך כל חודש לשלם, הוא עושה חשבון לטענתו, כאן כן כאן לא, זה לא קשור?

ת. זה קשור להבין אם יכול להחזיר את הלוואה אם יכול לקחת, זה השאלה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ש. אם עומד בבנק וחותם על הלוואה, יכול גם פה לחתום על סעיף בודד אחד שאומר שמעביר לגרושתו כל חודש 4,800 ?

ת. אינטלקטואלית כן, האם יכול לנהל אחר כך את הכסף זה משהו אחר בית הדין: רוצה למקד את זה, אם יכול לנהל את זה זה עניין אחר. באותו רגע שהתחייב, הוא הבין מה שמתחייב?

ת. מבין מה שמתחייב אבל לא הבין אם זה ביכולתו בית הדין: אז צריך לבדוק את הנכסים שלו כמה מרוויח כמה קצבה, אם יכול, אז

...

אם נסכם את דברי הפסיכיאטרית, היא טוענת כי יכול אדם לסבול ממצב פסיכוזי חמור ולהתנהל בהיגיון ובשיקול דעת, אך מבחינה כלכלית הוא אינו מבין לעומקם את משמעות מעשיו ביחס לסכומים גדולים. הוא יתקשה להתנהל חברתית ותעסוקתית ולהתמיד במקום עבודה. בממוקד לגבי התובע, היא טוענת כי החתימה על הסכם גירושין בשנת 2014 לא נעשתה בזמן שהיה יכול להבין לעומקם את משמעות חתימתו, ואילו לגבי החתימה בשנת 2016 היא מסתייגת.

האבחנה הנ"ל לגבי החתימה בשנת 2014 מבוססת על מידע רפואי מבוסס שעמד לנגד עיניה, אך האבחנה לגבי 2016 היא אבחנה למפרע עפ"י בדיקה של האיש בשנת 2020 וממסקנתה כי לא היו שינויים בין זמן הבדיקה לשנת 2016. למרות זאת, היא אינה כותבת בצורה חלוטה כי התובע יכול להבין את משמעות התנהגותו אך יכולתו להתנהל לעיתים לקויה וחסרת שיפוט. היא מניחה כי מצבו בשנת 2016 היה זהה.

נמצא כי אפילו הפסיכיאטרית מהססת לקבוע דברים נחרצים לגבי שנת 2016, וכפי שגם הבהירה בדיון עצמו:

ש. כשאת קובעת ב-2014 במסקנות, שהיה עם שיפוט לקוי ולא הבין את השלכות מעשיו, אז בצורה חד וחלק לא יכל לחתום על הסכם גירושין?

ת. לדעתי כן. לגבי 16 גם בחו"ד שלי אני יותר הססנית וגם היום בית הדין: עוד יותר?

ת. יותר קשה לי לקבוע בצורה חד משמעית שהשיקול היה פסול לגמרי

...

ש. בית הדין מינה אותך להבין אם הוא, בית הדין רואה אותו כל שנה כמעט, את הסתמכת על דברים שהוא אמר, לא בדקת תיק רפואי ומראה שהוא הסתיר ממך מידע רב, איך אפשר לקבוע שב-14 ו-16 היה כמו שקבעת?

ת. 16 אני באמת בלי דעה כל כך, כי אין מידע, אבל ב-2014 היו מסמכים, אז אני מנגד, בתחילת דבריה אמרה כי השיפוט שלו כיום בעת האבחון הוא לקוי ואינו כשיר לקבל החלטות על סדרי גודל של אלפי ש"ח

בית הדין: במצב היום הוא לא יכול לחתום על חוזה? קונה דירה למשל?

ת. אני חושבת שבסכומים הגדולים לא יכול

...

ת. לא חושבת שיכול לחתום

בית הדין: תסבירי למה לא?

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ת. כי שיפוט שלו לקוי אין לו פסיכוזה מאוד פעילה, יש פה ושם חשדנות אבל עושה הוצאות לא שקולות לא מבין איך דברים מתנהלים הוא צריך הדרכה בית הדין: אם למשל עושה הסכם על סכום נמוך, נגיד מתחייב כך וכך אש"ח בחודש

ת. אלפי ש"ח זה לא סכום נמוך, אני מתכוונת שבמאות ש"ח יכול להתנהל ביום יום

הספק התעצם עוד יותר במהלך הדיון, כאשר הפסיכיאטרית הודתה כי לו היו מונחים לפניה המידע הנוסף הנוגע לעיסוק האיש, היא היתה מתקשה לקבוע את מצבו הנפשי קוגניטיבי:

ש. עדיין קובעת שב-2014 לא ידע מה עושה בהסכם הגירושין?

ת. לא עד הסוף

ש. 2016?

ת. לא יודעת להגיד לאור כל הדברים האלה

בית הדין: לאור כל הנתונים של היום?

ת. אם באמת עבד ותפקד זה מעלה ספק, עד 2014 די ברור לי

מקור הספק שלה נובע מהעובדה שמצד אחד יש לפניה מסמך מהביטו"ל הקובע אחוזי נכות נפשית גבוהים של התובע, ועל הדו"ח הזה בעיקר היא התבססה, ומאידך, מידע נגדי עליו טען ב"כ האישה לפיו האיש עבד ונהג להכניס כסף. דברי ב"כ האישה נתמכים בדברי הבת שהעידה כי האב הוא זה שניהל את כל עניני הכספים של הבית באופן בלעדי.

כאמור, היסוד עליו בנתה הפסיכיאטרית את אבחנתה לגבי מצבו הנפשי של התובע ויכולת השיפוט שלו בשנת 2016, התבסס בעיקר על דו"ח של הביטו"ל בקביעת אחוזי הנכות של התובע, וכפי שאמרה בחקירתה:

ש. כדי לתת חו"ד על מצב בריאותי של אדם לא צריך לבדוק את כל הגיליון הרפואי, מספיק להסתמך על דברים שהוא אמר ומסר, בלי לבדוק חומר אחר, ויש לו אינטרס?

ת. הסתפקתי במה שהוא נתן לי וזו גם הסיבה שהוכר בנכות גבוהה על ידי שני מוסדות מאוד רציניים וזה נראה לי סביר

....

ש. את ב-2021 אומרת שמי שקבע חודש לפני ב-2014, שהוא מאוזן מבחינה נפשית את אומרת שזה לא יכול להיות?

ת. אני מסתמכת בזה שב-2013 ועדה של ביטוח לאומי ראתה אותו ונתנה נכות של 50 אחוז אז זה אומר לא רק סימנים שליליים אלא גם פסיכויטיים

והנה, אם אכן נבוא ונאמר שהיסוד העיקרי לחו"ד של הפסיכיאטרית הוא אותו דו"ח של הביטו"ל, הרי שעלינו לפנות למקור הראשוני. בעניין זה טענה האישה כמה פעמים כי התובע ניסה להשיג בדרכי עורמה ובמסמכים פיקטיביים והצגות את הקצבה מביטו"ל.

לדברי האישה, חלק גדול מחו"ד עליו התבסס הביטו"ל שקבע לו אחוזי נכות נפשית גבוהים, התבסס על מרמה שקר ותחבולות של האיש. היא הוסיפה כי היא שיתפה פעולה עם האיש באותו זמן,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכל מה שכתבה או אמרה באותו זמן לגבי זה שהאישה אינו כשיר נפשית היה בשליחותו וביוזמתו במודעות מליאה ולכן אין להוכיח שום דבר ממה שאמרה בזמנו.

בדיון האחרון:

ב"כ האשה: היא עברה התעללות הוא רצה לפרוש מהשב"כ אז, רצה כמה שיותר קצבה, התחיל להלחם על אחוזי נכות גבוהים יותר, עשתה מה שאמר לה, אפשר לראות מהחומר הרפואי שהוא מבין הכל קוגניטיבי 2007 2008, האשה פחדה ממנו, מה שהוא אמר, אמרה

בית הדין: אז הכל היה הצגה?

ב"כ האשה: אז, כן. הוא לא מפסיק לפקוד רופאים כל פעם לקבל משהו

....

המבקש: היא הצילה את חיי כמה פעמים. אבל לתת לה סכומי כסף כאשר היא מרוויחה כעצמאית עשרות אלפי שקלים לחודש. הקצבה שלי היתה עד לחודש אפריל 2016, 6,000 ש"ח והיא קוצצה ע"י משרד השיקום ל- 3,000 ש"ח.

המשיבה: אתה יכול לומר למה קוצצה?

ב"כ האשה: שיקרת לביטוח לאומי.

המבקש: לא שיקרתי.

...

המשיבה: המצב הנפשי שלו אז היה מצויין. למה מקצצים לו היום? אמרתי לו אל תיקח מביטוח לאומי ומאגף השיקום, הוא עשה את זה במרמה והוא מחזיר את זה לביטוח לאומי כי הוא רימה אותם ועלו עליו, אז שלא יפיל עלי את הדברים. אל תשקר! א' אלוף בחוקים. הוא יודע הכל. יש לו ספרים של חוקים. אמר לי בואי אליי, ואני מוכנה להביא לעדות את החברה שלו שאיתה רצה להתחתן ומחר היא נפרדה ממנו.

....

המשיבה: אני לא כ"כ אשה מתוחכמת כמו אדון [פלונין] ששיקר לי כל שנות נישואינו. א' מקבל קצבה, ואני לא יודעת לנסח מכתב לבת שלי, ובטח לא יודעת לנסח הסכם גירושין. לא' יש חברים, עו"ד שמתיעץ איתו על כל שעל. הוא ידע את החוקים לאורך ולרוחב. אני אדם קטן שבמשך כל נישואי לא ידעתי שהוא בוגד בי על ימין ועל שמאל. הוא לא חולה עכשיו ולא היה חולה בזמן ההסכם, והוא זייף מכתבים.

המבקש: אני זייפתי מכתבים?

המשיבה: כן אתה זייפת מכתבים לביטוח לאומי. אני לא חשבת להגיע למצב זה. מה שקרה, א' בעצמו כתב את כל ההסכם בינינו. ניסח מילה במילה. לא רצה לקחת עו"ד. הוא עיכב אותי 5 שנים להתגרש. 5 שנים מאוד חשובות בשבילי כאשה מתבגרת. ביום שהוא הכיר אשה, אמר לי: "בואי אתן לך גט", כי הוא היה בטוח שהוא מתחתן איתה. יש לו ספרי חוקים בבית. הוא ניסח את ההסכם בכתב ידו, לא אמרתי ולא התייעצתי, לקחתי הסכם זה לעו"ד כדי שיבדוק אותו, כי אני לא ידעתי כלום מחוקים אלה.

....

הבעל: שום אפוט' לא ימונה עלי, בשום מקרה, לא מוכן

בית הדין: חייבים לבדוק

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הבעל: עכשיו אני כשיר, הכדורים הוחלפו לי 6 שנים, היא תעיד על זה שהייתי זומבי בגלל כדורים לא נכונים מאז 2017 נתנו לי כדורים נכונים, לא הייתי מורה אף פעם, ומתווך אני כבר לא, זאת אומרת כל מה שיש לי זה פנסיה, אז מאיפה מביא את כל זה העו"ד.

דבריה נתמכים בעדות של הבת בדיון שאמרה שנהג לעשות דברים שאינם ישרים.

גם הפסיכיאטרית העידה שהוא העיד על עצמו שלא תמיד התנהל באופן ישר:

ש. שיתף אותך שבית הדין פסק שהוא זייף מסמך?

ת. שיתף אותי בכל מיני דברים אחרים שלא תמיד היו ישרים.

לכך מצטרפת החלטת ביה"ד מהעבר, בה נקבע כי האיש זייף מסמך בו האישה מוותרת כביכול על חלקה בקצבה לפי הסכם הגירושין, וכפי שנכתב לעיל, למרות שלא הוגש כתב אישום פלילי, הרי שלביה"ד אין ספק כי מדובר במעשה מרמה וזיוף מצידו של התובע כפי ההחלטה שצוטטה לעיל.

כך שלא רחוק לומר שהנחת היסוד הראשונית של הפסיכיאטרית לגבי מצבו הנפשי של התובע בשנת 2104 הבנויה על חווה"ד של הביטו"ל, בטעות יסודה, שכן הדרך שבה חוו"ד זו הושגה מוטלת בספק גדול.

כפי שאמרה הפסיכיאטרית בדיון, היא אינה חוקרת והיא ניזונית מדברי התובע ומפיו, ולכן האבחנה שלה מבוססת על סמך הממצאים המובאים בפניה ומדברי האיש, מה שטען לפניה בלבד:

"בית הדין: איך את באמת יודעת שהתנהלות כלכלית שלו בעייתית ביותר?

ת. ממילים שלו

ש. איך את קובעת נחרצות (מקריא)?

ת. גם ממילים שלו

בית הדין: מה התכוון?

ת. שלא עבד מאז שפרש לפנסיה רפואית שלמד תיווך ולא הצליח לסגור אף עסקה ואין לו מקורות הכנסה, אני לא חוקרת

ש. אז הקביעה שלך שלא מתפקד כלל מבחינה תעסוקתית זה ממילים שלו?

ת. כן

ש. אז אם היה מציג תיק רפואי מקופ"ח ורושם שם במה הוא עובד, אז מזה חוו"ד שלך הייתה משתנה?

ת. אולי

ומשהתברר כי ממצאים אלו מפוקפקים, ממילא גם האבחנה שלה לוקה בספק.

יתירה מזו, כפי שציינתי ב"כ האישה, הדו"ח של הועדה הרפואית של משרד הביטחון קובע כי האיש אינו עונה על קריטריונים של אחוזי נכות גבוהים ברמה של 70% אשר ניתנים למי שלוקה בבוחן מציאות, ולפיכך נקבעו לו אחוזי נכות של 60% בלבד.

ראה הקריטריונים המצוטט:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ה. הפרעה נפשית עם סימנים אובייקטיביים קשים בקיום קשרים בין-אישיים תקינים ובצירוף הפרעות של סף גירוי נמוך, הפרעה בריכוז, בחשיבה, באפקט, בכח ההתמדה וברציה, המגבילות את הכושר התפקודי בצורה קשה: 50%

ו. הפרעה נפשית המלווה בהפרעה קשה ביום יחסים בין אישיים, בבחינת המציאות ובשיפוט, בצירוף סימנים אובייקטיביים קשים של ירידה בסף הגירוי, בריכוז, בחשיבה, באפקט, בכוח ההתמדה וברציה, המגבילה את הכושר התפקודי בצורה קשה ביותר.

ניתן להסיק מכך כי הוועדה לא שוכנעה כי קיים פגם בבוחן המציאות של האיש, אלא רק בהפרעות נפשיות שונות, שאמנם מקשות על תפקודו בחיים ומזכות אותו בגמלה, אבל אין הכרה בכך שפגיעה זו מגבילה אותו בעריכת הסכמים והתקשרויות כלכליות.

וכל הנ"ל נכון לגבי שנת 2014, ק"ו לגבי כשירותו בשנת 2016, שלגבי שנה זו אף הפסיכיאטרית עצמה אינה יודעת לאבחן בוודאות את מצבו הנפשי, במיוחד לאחר מה ששמעה בדיון, והיא מסתייגת מהיכולת שלה לקבוע את מצבו הנפשי באותה עת.

באופן ממוקד יותר, לגבי הבנתו של התובע את ההסכם בזמן חתימתו, הסבירה הפסיכיאטרית כי הוא מודע היטב לנתונים הכלכליים שמונחים לפניו, ולכן אין לו בעיה למשל לחשב ריביות ולקחת הלוואות אם כך משתלם לו מבחינה כלכלית. לדבריה, הליקוי, ככל שישנו, מתבטא בכך שלא תמיד הוא מנוהל נכון על מנת לדעת מהיכן ישלם את ההלוואה וכיצד יתמיד בתשלומיה. לגבי זה כבר העיר ביה"ד בדיון כי המדד העיקרי ליכולת קוגניטיבית של אדם הוא בזמן עשיית הפעולה ולא לאחריה, ומאחר ובזמן זה הוא היה כשיר והבין את השיקולים לכאן ולכאן, הרי שההסכם לכאורה תקף ומחייב, ודבר זה יבואר בהרחבה להלן בעז"ה.

בנוסף, הפסיכיאטרית עצמה הסכימה שאינה יכולה לומר בוודאות כי כל מעשיו נעשו כשאינו כשיר, וגם לדבריה ייתכן שבשעת החתימה על ההסכם השני ידע מה שהוא עושה ויש לכך תוקף מוחלט:

ש. כן הוא רצה לבטל סעיף שהוא צריך לשלם כסף והגענו לסברה שהסכום ירד קצת, אז ידע מה רוצה והגיע לפשרה, אז יכל לעשות את זה?

ת. עשה את זה

ש. אנשים במצב שלו יודעים מתי הם קמים בבוקר ויודעים שהם לא בפוקוס נגיד?

ת. יודעים, לפעמים לא יודעים, לפעמים כן

ש. אז כשהוא אומר לבית הדין שהוא מאוזן עכשיו שורה 137 (מקריא) אז מזהיר שמאוזן, מייצג את עצמו

בית הדין: הוא לא מאוזן להגיד שהוא מאוזן לטענתה

ת. לפעמים ככה לפעמים ככה

בנוסף, האישה טענה שבהתאם להסכם היא ויתרה על הכתובה. כמו כן היא ויתרה על איזון נכסים מלא של הנכסים, שלדבריה יכול להיות שיש לו יותר והיא לא בדקה מעולם.

ב"כ האשה: ויתרה על כתובה

ב"כ הבעל: כולם מוותרים על כתובה

סיכום הראיות שהוא אינו כשיר משפטית:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

1. הועדה לביטול"ל שקבעה לו אחוזי נכות נפשיים.
2. מכתבו של ד"ר זצר.
3. חו"ד של הפסיכיאטרית.

סיכום הראיות לכשירותו המשפטית והכלכלית של האיש:

1. מסמך משנת 2013 של הועדה הרפואית של הביטול"ל, שם נכתב כי האיש כשיר לבצע פעולות בסכומים גדולים, והקיצבה תשמש אותו למחייתו מתוך אחריות כלכלית והתנהלות נכונה.
2. מסקנות הועדה הרפואית במשרד הביטחון בתאריך 5/14 שמזכות את האיש ב-50 אחוזי נכות בלבד בגלל מצבו הנפשי, ונקבע שאין לו פגיעה בכוון מציאות פעיל אלא פגיעה בכושר התפקוד.
3. בשנת 2014 הוחזר רישיון הנהיגה שלו.
4. בשנת 2015 ביצע עסקת נדל"ן בהעברה ללא תמורה לבתו, חתם על יפוי כח ותצהירים. בשנת 2016 שינה את העסקה להעברה אגב גירושין כשהתברר לו שעדיף כך. הוצגו אסמכתאות.
5. נרשם כמורה בקופ"ח ביקש אישור מרופא. הצהיר על עצמו בקופ"ח בשנים 16-17 שעובד כמורה. בשנים 17-18 הצהיר שעובד כנציג שירות לקוחות וביקש אישור לימי מחלה בעבודה. הוצגו אסמכתאות.
6. בדק הלוואות ושיקול דעת מה כדאי לו. בדיון מיום 11.21.
7. עדות הבת כי האיש ניהל את כל כלכלת הבית לבדו והיה מעורה בכל הוצאה קטנה כגדולה.

לאור האמור, הרי שהמסמכים שהוצגו בפני הועדה הנ"ל לא הצליחו לשכנע אותם כי מדובר בפגיעה נפשית קוגניטיבית שדורשת פיקוח על התנהלות הכלכלית וכן אינה מזכה אותו באחוזי נכות גבוהים.

אפילו האחוזים שנקבעו לו ניתנו על סמך מכתב של ד"ר זצר, קיים חשש גדול כי הוא מזויף וכמו שהעיר ב"כ האישה, ובכל מקרה אמינותו של האיש מפוקפקת מאוד בכל הנוגע לאמינות מסמכים ולכן אין לסמוך על תוצאות הועדה הנ"ל. לפיכך גם חווה"ד של הפסיכיאטרית שמבוססת בעיקר על הנ"ל מתערערת. במיוחד כאשר הועדה סותרת חזיתית את דבריה בקשר להתנהלות הכספית האחרתית כנ"ל. בנוסף לכך, הפסיכיאטרית הודתה בדיון כי היא מסוייגת לגבי 2016, וכי אם היו מונחים לפנייה נתונים נוספים לא היתה כותבת מה שכתבה.

לאור האמור, ספק רב אם אכן אבחנת הפסיכיאטרית על הליקוי הנפשי ועל בוחן מציאות לקוי של האיש היא מבוססת, לאור הממצאים כי האיש נוהג לזייף ולהתנהל בערמה והדו"ח על מצבו הנפשי של האיש מהביטוח הלאומי איננה אסמכתא אמינה בנידון דידן, נהג לעבוד ולהכניס כסף, לבצע עסקאות נדל"ן וכו"ל, ובמיוחד לאור העובדה כי הפסיכיאטרית עצמה הסתייגה בדיון לגבי ממצאה ביחס להסכם משנת 2016.

על מי נטל ההוכחה

במקום שיש לפניו מכירה קיימת ובא אחד לבטלו, הרי שחובת ההוכחה מוטלת על הרוצה לבטל את המקח, ומספק אין מבטלים מקח הקיים לפנינו. יסוד הדבר בדברי שו"ת הרשב"א הובא בב"י חו"מ סימן כ"ט. וכ"כ בט"ז חו"מ סימן ק"צ, ובנתה"מ שם, עיי"ש. ובכנה"ג סימן רל"ה הסתפק בזה במקום שהמוכר היה ספק שוטה, ונטה לומר שהמקח קיים:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אבל כיון דבנדון הזה אין אנו חיינן על פי העדים, דדל מהכא עדות העדים ואיכא ספיקא אי חלים נתן או שוטה נתן, לע"ד נראה דאמרינן כשהוא חלים זבין. דלא אמרינן אוקי נכסי בחזקת בר שטיא אלא כשיש עדים דכשהוא שוטה זבין, אף על גב דאיכא תרי אחריני דאמרי כשהוא חלים זבין, כיון דאיכא רעותא לפנינו דעדים האומרים כשהוא שוטה זבין נכסי בחזקת בר שטיא, אבל כשאין שום עדות לפנינו להרע או להטיב, אף על גב דאיכא לספוקי שמא כשהוא שוטה זבין, אמרינן דכשהוא חלים זבין, דכיון דלא חזינן רעותא במכירה לא תלינן כשהוא שוטה זבין, ולכן אם המוריש מודה במתנה אלא שבא לבטלה שמא היה שוטה, אין בטענתו כלום. ומיהו, לא מפני שאנו מדמינן נעשה מעשה להוציא הקרקע מחזקת הנותן, דכל דאיכא ספיקא אין לנו כח (למוציא) [להוציא] הקרקע מחזקת מריה קמא, ולכן מטענה זו אין ולא ורפיא בידיה, מכל מקום בטלתי המתנה מכמה טענות אחרות כתבתי פרט ופרט במקומו.

שוב מצאתי בתשובה כ"י למהר"א מוטאל ז"ל כתב דאם יש ספק דאם השטר המקח מקויים או לא, על הקונה להביא ראיה. הרי דס"ל דאף על פי דאיכא רעותא מחמת העדים, כל דאיכא ספיקא אי המתנה כהוגן אי לא על הקונה להביא ראיה, הכא נמי כל דאיכא דשוטה נתן על המקבל להביא ראיה דחלים נתן. וכבר כתב הרשב"א בתשובה, הביאה רבינו המחבר ז"ל בסימן רמ"ו, דכל דאיכא לאיסתפוקי בלשון המתנה אם נתכוון למתנה גמורה או לאו, על מקבל המתנה להביא ראיה. איברא דאי מהכא איכא לדחויי דלא אמר הרשב"א ז"ל כן אלא דווקא בדאיכא לאסתפוקי אי למתנה איכוון או לא, דאעיקרא איכא לספוקי אי הוי מתנה או לא, אבל היכא דלמתנה גמורה איכוון אלא שמסופקים אנו אי חלים נתן או שוטה נתן או ספק אחר, איפשר דלא אמרינן אוקי ארעא בחזקת בר שטיא, ומדברי הראנ"ח ז"ל ח"א סימן ע"ז אין ראיה, דוק ותשכח.

ומבואר מדבריו, שמעיקר הסברא הוא נוטה לומר שבספק המקח קיים, אלא שמ"מ מאחר שמהר"א מטלון לא סבר כן, לא היה עושה מעשה להוציא מיד המוחזק.

ספק מכירה של שוטה, חילוק בין קרקע ומטלטלין ובין מכירה בשטר למכירה בעדים

ואפילו יהא הדבר ספק שקול, הרי עכשיו לפנינו בוודאי הוא שפוי ומבין היטיב את מעשיו, והא ראיה שהוא תובע את האישה באותם סכומים עליהם הוא טוען שלא היה כשיר לדון בהם. ויש לדון אם מהני חזקה דהשתא לדון למפרע שכל מעשיו קיימים. ועי' בדברי השאגת אריה בזה בספר אור הישר, אבל יש מהאחרונים שחולקים שאין הולכים אחר חזקה דהשתא, עיי"ש שהאריכו בנידון זה.

ועוד יש לדון, לו יהא הדבר ספק אם היה נחשב שוטה בעת שחתם על ההסכם, לכאורה יש לדמות דין זה למבואר בגמ' כתובות כ' ע"א במי שהוא עיתים חלים עיתים שוטה, ותרי אמרי כשהוא שוטה זבין ותרי אמרי כשהוא חלים זבין, שמבואר בשו"ע חו"מ סימן רל"ה שהולכים אחר מוחזקות, ובקרקע אזלינן בתר חזקת מרא קמא ובמטלטלין בתר המוחזק. (ויש להעיר שהרמב"ם בפכ"ט מהל' מכירה השמיט הלכה זו, וצ"ע).

ובכנה"ג כתב שכל האמור אינו אלא במכירה בע"פ ויש תרי ותרי המכחישים, אבל במכירת קרקע בשטר, אפילו אם נולד ספק, כל שאין זה ספק תרי ותרי, אמרינן חזקה אין העדים חותמים על השטר אלא אם כן נעשה בכשרות, וחזקה שהעדים בדקו היטב את כשירותו של המוכר. וכן הוא בשו"ת הרשב"א סימן ער"ה. ושם בכנה"ג כתב שיש שפקפוקי שבעדים בעלמא אינם מדקדקים בכשרות העדים, אבל אם הדבר נעשה בפני בי"ד, בוודאי דקדקו בדבר ויש לסמוך על החזקה.

וכך כתב כנסת הגדולה (הגהות בית יוסף חושן משפט סימן רל"ה):

עיינן בתשובות חלק חושן משפט סימן קנ"ז. שטה מ"ג: תשובה: שורת הדין, כל שנתקיים שטר המקח הלוקח נאמן וכו'. נ"ב: וכן כתב בח"ב סימן ר"ב. וכ"כ הרב

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הנמוקי יוסף ז"ל, הביא דבריו רבינו המחבר ז"ל בטור זה סימן פ"ב. וכן הסכימו הרשד"ם ז"ל בחלק חושן משפט סימן רמ"ג, ומהר"ש"ך ח"א סימן קס"ט. אבל הריב"ש ז"ל בסימן שע"א כתב דחזקה דאין העדים כותבין בשטר אלא אם כן נעשה בגדול לא נאמרה אלא בעדים ידועים ומוחזקים כמו סופרי הדיינים, אבל בעדים מוחזקים לקלי עולם לא. ואם נאמרה בהם חזקה, היינו בקטן המוכר בנכסי עצמו לא בקטן המוכר בנכסי אביו. וכתב שכן דן לפני רבו הר"ן ז"ל והודה לדבריו. וכתב מהר"א מוטאל ז"ל הובאו דבריו במהרש"ח ז"ל סימן כ"ט דמאחר דהריב"ש ז"ל דן כן לפני רבו הר"ן ז"ל והודה לדבריו הכי פסקינן.

ואני ממאן בזה, דאחר דהרשב"א ז"ל הוא רב גדול ומובהק ס"ל דחזקה זו נאמרה בכל העדים, וכן נראה מדברי הרשב"א שהביא מהר"ר בצלאל ז"ל בסימן כ"ה, ומדברי נמוקי יוסף שכתבתי למעלה, וכן הסכימו מהרשד"ם ומהרש"ך ז"ל, המוציא מחבירו עליו הראיה. ועיין בספר משפט צדק ח"א סימן ס"ה, וכתבו התוס' והרא"ש ז"ל בפרק ב' דכתובות גבי ההיא דאמרינן ואוקי נכסי בחזקת בר שטיה, דדווקא בקרקע אמרינן הכי, אבל במטלטלין הרי הם בחזקת המוחזק. ע"כ. וכתב מהר"ם ריקנאטי ז"ל בסימן ת"ח הא דאמרינן אוקי נכסי בחזקת בר שטיה, הני מילי בעדות מכירה על פה, אבל בשטר, חזקה אין העדים כותבין אלא אם כן היה חלים. וצ"ע אם אומרים חזקה במקום הכחשה אם לא. ע"כ. וראוי דלא נסתפק הרב אלא דווקא בדאיכא תרי ותרי דאיכא הכחשה, אבל בדליכא הכחשה אלא דיש ספק אם כשהוא שוטה זבין או כשהוא חלים זבין, אם הוא מכירה בשטר אמרינן חזקה אין העדים חותמין על השטר אלא אם כן נעשה בחלים. ולפי זה התוס' והרא"ש ז"ל שהוצרכו לחלק בין קרקע למטלטלין, ולא חלקו בקרקע עצמו בין היתה המכירה (עפ"י) [על - פה], ובין שהיתה המכירה בשטר, לא מפני שחולקים על הרשב"א ז"ל וסוברים כהריב"ש ז"ל דלא נאמרה חזקה זו אלא בעדים המוחזקים כמו סופרי הדיינים, אלא מפני שסוברים דבמקום הכחשה לא אמרינן חזקה, או לפחות הם מסופקים כמו שהסתפק מהר"ם ריקנאטי ז"ל. א"נ רצו ז"ל להשמיענו דאפילו ליכא חזקה דאין העדים חותמין על השטר אלא אם כן נעשה בגדול דמטלטלין הם בחזקת המוחזק. וז"ל הרשב"א בתשובות כ"י הלכות קרקעות סימן ר"ב:

חזקה זו לא נאמרה אלא דווקא בסתם, אבל אם עדים מעידים שהיה פחות מכן עשרים, חזקה במקום עדים לא אמרינן, ואפילו אם היו כאן עדים החתומים בשטר ומעידים בפירוש שהיה גדול, הוה ליה תרי ותרי ואוקי ארעא בחזקת מריה ע"כ, דבריו ברור מללו דבמקום הכחשה לא נאמרה חזקה זו.

ולפי זה, בנידון דידן שההסכם נחתם לפני ביה"ד לאחר מו"מ ממושך, ונכתב ונחתם ע"י ביה"ד שבדק ומצא שהצדדים הבינו היטב את ההסכם, בוודאי דמי לדברי הכנה"ג שבכהאי גוונא קיימת החזקה שהשטר וההסכם נחתם כדין לאחר שהוברר שהצדדים הבינו לעומק את משמעות ההסכם.

אמנם, בכת"ס כתובות כ' ע"א צידד שלא אמרינן חזקה כהאי גוונא, שמא היה בסוף בריאותו ותחילת שטותו והעדים לא הבינו זה, וכדברי הסמ"ע בסימן רל"ה שכתב שבסוף בריאותו פסול. אמנם עי' באחרונים שיש שנוקטים שלא כדברי הסמ"ע, אלא לעולם בשעת שטותו פסול ובשפיותו כשר.

עיתים חלים עיתים שוטה מהו בספק

ובשו"ת מהרי"ם בריסק סימן ל' דן בעיתים חלים שוטה ועיתים שוטה, שלדברי האחרונים לא מועיל בדיקה כלל שמא חזר לשטותו, ועי' ב"י סימן קכ"א שהביא דברי הבעל העיטור הסובר כך, ולדבריהם אין מועיל לגרש אלא כשיש לו וסת קבועה ומגרש בשעת בריותו. וכן דעת הנו"ב סובר שלא מועיל בדיקה בעיתים חלים עיתים שוטה אלא כשיש לו וסת גמורה, אבל בלאו הכי חיישינן שהוא שעת שטותו ואין מועיל בדיקה לשוטה והובאו דבריו בפת"ש שם. ומהרי"ם בריסק הוכיח מדברי יתר

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הראשונים שמועיל בדיקה אפילו במי שעיתים חלים עיתים שוטה, וטעמו שהולכים אחר רוב בני אדם שאינם שוטים. וצ"ע דבריו, שהרי הכא יש ריעותא, ואינו דומה למה שהביא שם מדברי הטורי אבן, שבמקום ספק אם הוא שוטה אזלינן בתר רוב בנ"א שאינם שוטים, שהכא יצא מגדר רוב בני אדם, שהרי יש לו שעה שבוודאי הוא שוטה, ורק אנו מסתפקים מתי השעה שהוא שוטה ומתי הוא בריא. ולכן לענ"ד קשה להסתמך על דבריו אלו. שוב מצאתי שגם העין יצחק שם דחה דבריו מטעם הנ"ל. ובעיקר הדבר ציין לדברי התבואת שור שלא מועיל רוב בכהאי גוונא.

אמנם נראה, שנידון דין אינו חשוב עיתים חלים עיתים שוטה כלל, אלא דינו כשוטה לדבר אחד. ומי שהוא שוטה לדבר אחד, דינו חלוק ממי שעיתים חלים עיתים שוטה. ע"י בספר הנ"ל שהביא סברת הדברי מלכיאל הנ"ל, ודומה לכך כתב התורת גיטין סוף סימן קכ"א, ששוטה לדבר אחד היינו מי שאין לו שעה קבועה שהוא משובש, אלא בכל זמן נתון יכול להביא לידי ביטוי את השטות הקבועה שלו, ואף שאין היתכנות תמידית לשטות זו, כגון מי שהוא לן בבית הקברות בלילה ולא ביום, לא נאמר שבמשך היום נחשב לבריא, כיון ששטות זו היא תמידית ורק שביום אינו שעת לינה, עיי"ש.

ולכן, אף שלעניין עיתים חלים עיתים שוטה, קשה לקבל את סברת המהרי"ם בריסק ולהקל, אבל בנידון דידן, לפי הגדרים הנ"ל, אינו מוגדר עתים חלים עתים שוטה, אלא לכל היותר דינו כשוטה לדבר אחד, שלגבי דברים מסוימים והתנהגות מסוימת הוא שוטה, ולהן נדון בעז"ה בהרחבה בכך, אבל בכל אין דינו כעתים חלים עתים שוטה אלא לכל היותר כספק שוטה.

מסקנה

ומעתה, אפילו אם נניח שאכן קיים ספק סביר כדברי הפסיכיאטרית ביחס לבריאותו הנפשית של האיש בעת עריכת ההסכם, מכל מקום יש לדון שחזקה שביה"ד לא היה מאשר הסכם שיש בו ספק, ובדק ווידא שהוא כשיר לכתוב את ההסכם, וכנ"ל מדברי הכנה"ג. ואפילו לא נאמר חזקה ויישאר הדבר בגדר ספק, הרי התבאר לעיל שאין ספק ביטול מקח ומטעם שוטה מוציא מידי ודאי מקח. ועוד, אפילו אם נניח שיש ספק שקול לפנינו, הדין הוא שבספק אין מוציאים מהמוחזק, ובנידון דידן, אין אנו באים להוציא מידי האיש, שכן עסקינן בכספים שמעולם לא החזיק בהם אלא שמשרד הביטחון מעניק לו מידי חודש בתורת קצבה, ואם כן אין לו זכות ממונית בהם עדיין, ואדרבה, קיימת כבר החלטה מהעבר, בגינה משרד הביטחון מעביר לאישה ישירות את חלקה בגמלה בדומה לאמור בחוק לחלוקת חיסכון פנסיוני, הרי נמצא שהאיש אינו מוחזק בכספים אלו, ואם אמנם גם האישה אינה מוחזקת, אבל מכל מקום אין אנו מוציאים מידי האיש.

אבל באמת בעיקר הדבר יש לדון אם אכן מצב פסיכוטי כפי הגדרתו הנוכחית מחילה דין שוטה, עליו נפסק בסימן רל"ה שאין מקחו מקח, והאם יש בכך עילה לביטול ההסכם. לשם כך נרחיב להלן בגדר השוטה ופעולותיו הקנייניות.

גדר שוטה

מצינו סימני שוטה בגמ' חגיגה דף ג' ע"א: היוצא יחידי בלילה, הלן בבית הקברות והמקרע את כסותו והמאבד מה שנותנים לו.

הראשונים נחלקו האם מדובר בסמנים דווקאניים. לדעת רבינו שמחה משפירא הובא בב"י אבה"ע סימן קכ"א, וכן דעת רבינו אביגדור צדק הובא במרדכי, שסימנים אלו דווקא קובעים שם שוטה ולא זולתם. אבל דעת הרמב"ם בפ"ט מהל' עדות שבכל דבר מהדברים בו הוא מתנהג כשוטה מגדיר אותו לשוטה אף לעניין יתר הדברים.

רמב"ם הלכות עדות פרק ט' הלכה ט':

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

השוטה פסול לעדות מן התורה לפי שאינו בן מצות, ולא שוטה שהוא מהלך ערום ומשבר כלים וזורק אבנים בלבד, אלא כל מי שנטרפה דעתו ונמצאת דעתו משובשת תמיד בדבר מן הדברים, אף על פי שהוא מדבר ושואל כעניין בשאר דברים, הרי זה פסול ובכלל שוטים יחשב. הנכפה בעת כפייתו פסול ובעת שהוא בריא כשר, ואחד הנכפה מזמן לזמן או הנכפה תמיד בלא עת קבוע, והוא שלא תהיה דעתו משובשת תמיד, שהרי יש שם נכפים שגם בעת בריאותם דעתם מטרפת עליהם, וצריך להתיישב בעדות הנכפין הרבה.

הלכה י':

הפתאים ביותר שאין מכירין דברים שסותרין זה את זה ולא יבינו עניני הדבר כדרך שמבינין שאר עם הארץ, וכן המבוהלים והנחפזים בדעתם והמשתגעים ביותר, הרי אלו בכלל השוטים, ודבר זה לפי (מה) שיראה הדיין שאי אפשר לכוין הדעת בכתב.

וכתב הכסף משנה שם:

משמע מדברי רבינו דס"ל דהני מילי דקתני בברייתא לאו דווקא, אלא הוא הדין לכל דבר שדרך השוטה לעשות אותם, והנך לדוגמא נקטינהו ומפני כך לא הזכיר רבינו אותם דברים השנויים שם בברייתא, אלא סתם וכתב כל מי שנטרפה דעתו ונמצאת דעתו משובשת תמיד בדבר מן הדברים וכו', לכלול גם שאר דברים שלא נזכרו בברייתא. ומה שהכריחו לפרש כן כתבתי בטור אבן העזר סי' קכ"א.

וביאור דבריו כתב בספר עונג יו"ט סימן קנג:

אלא וודאי דהך איזהו שוטה הוא אף שבכל עניניו הוא פקח. וטעמא דמילתא לא משום דכיון דחזינן דנשתבש דעתו באחד מהדברים חיישינן שמא עשה מקח זה או גט זה בלי דעת, דא"כ הא תינח לחומרא, אבל אם קידש אשה אמאי מקלינן ביה לומר דאין צריך גט כלל, ניחוש שמא עשה זאת בדעת נכונה, אלא וודאי דאין הטעם משום ספק, אלא הטעם דמי שדעתו משתבשת לפעמים בדבר אחד מהדברים לא מקרי בר דעה בדיני התורה לגמור ע"י גיטין וקידושין וכדומה.

ועי' בספר משפטי הדעת להגרמ"מ פרבשטיין שליט"א שהביא כל הנ"ל, והביא דעות אחרות בביאור דעת הרמב"ם, שע"י מה שהוא שוטה בדבר אחד תלינן שגם שאר דבריו עושה מתוך שטות, ועי' להלן.

ודעת מהרי"ק שו"ת סימן כ' להלכה כדברי הראשונים שרק מה שמנו חז"ל:

ועוד נר' לע"ד דלא דמי כלל מי שעושה מעשה המורה טירוף הדעת כי התם דהוה אכיל תמרי ושדי קשיית' ביה רבא, וכגון ההיא דמי שאחזו דנשתתק מחמת החולי המטרף את דעתו, וכן ההיא דלעיל שהשיב עליו רבינו אביגדור, דודאי התם איכא למיחש דדילמא הין שלו לאו הין ולאן שלו לאו הין, דכיון דנטרפה דעתו, אינו יודע מה מוציא מפיו ואין מדקדק כלל בדבריו, ולהכי הזקיקוהו בדיקת בפירות דימות החמה ודימות הגשמים, להבחין אם ישוב כהוגן על הין הין וכו', אבל מי שהוא מיושב בדעתו ומה שהוא אומר הוא אומר ביישוב הדעת, אלא שאינו מבין ענייני העולם כשאר בני אדם, מ"מ כל היכא שלא הוחזק להיות מאותן שהזכירו רז"ל בפ"ק דחגיגה נר' לע"ד דמעשי' קיימי' בכל מילין, שהרי על כרחין צריך איזה גבול ושיעור לומר באיזה עניין יחשב מבין ובאיזה עניין לא, שהרי יש מבין מעט ויש מבין הרבה, יש ממהר להבין כבר שית וכבר שבע ויש מאחר ואין הדעות שוות, והא למדת שאין לנו אלא מה שאמרו חכמים בפ"ק דחגיגה איזהו שוטה וכו'.

...

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אף על גב דלא דעת' צלות' כשאר בני אדם, מ"מ אין לנו אלא מה שאמרו חכמים. וכן הוכיח מתוך מה שהשיב רבינו אביגדור למהר"ם, וז"ל:

על דבר הגט אשר ניתן בוירצבורג וכו' שנטרפה דעת הבעל ובדקוהו בדיקה משולשת ונתברר להם שבאותו שעה חלים היה, ועל זאת בעוניי השיבותי אם לא הוחזק שוטה בדברים האמורים בפ"ק דחגיגה הרי הוא כפקח לכל דבריו, ואין צריך בדיקה, עכ"ל.

כאשר מצאתיו במרדכי הגדול מריינוס בסוף הספר, וגם במרדכי אחר בסוף פרק מי שאחזו ורשום עליה הג"ה.

והרי לך דאפי' לעניין גט דחמיר, סמכינן להתירה בדלא מוחזק לך שהיה שוטה מאות' הדברים האמורים שם בפ"ק דחגיגה, ואף על גב שמתחילה נטרפה דעתו מכל וכל.

ודעת מהרי"ט, שגם דברי הרמב"ם שבכל דבר מוגדר שוטה, אינם אלא לעניין עדות, אבל גם הוא מודה שלעניין פטור ממצוות ולעניין חלות קנינים וקידושין וגיטין, אין השוטה אלא מי שקבעו חז"ל.

וכך כתב בשו"ת מהרי"ט (חלק ב' - אבן העזר סימן טז):

ומה שכתב הרמב"ם בפרק ט' מהלכות עדות "הפתיי' ביותר שאין מכירי' דברים שסותרים זה את זה ולא יבינו עניני הדברים כדרך שמבינים שאר ע"ה וכו' הרי אלו בכלל השוטים", וכן הביא בעיטור בשם הרי"ף ז"ל בתשובה, הנה זה אף על פי שאפשר שלא יבין עניני הדברים כדרך שאר העם, מ"מ מכיר הוא הדברים שסותרים זה את זה על הן הן ועל לאו לאו, אלא שיש בו טפשות בדברים שלבו חפץ, כמו פתן חרש יאט' אזנו, והוא מכלל הטפשים עקשי לב, לא מפני זה יהיה מכלל הפתאים שהזכיר הרמב"ם ז"ל.

ועוד נר' דלא אמר כן אלא לעניין עדות שצריך להעיד על מה שעבר כבר ויש לחוש שמא נדמה לו באותה שעה שהדבר כן ואינו ונתחלף לו דבר בזולתו, מאחר שלפעמים אין מכירין דברים שסותרים זה לזה, ואיך יעיד עכשיו על מה שראה בתחלה, אבל כשאנו באים לקיים דבר עמו במק' וממכר או בגיטין וקידושין ומסברו ליה וסבר ואנו מכירין שהבין הדברים, כגון זה לאו שוטה הוא, והרי הוא כפקח לכל מה שהוא עושה בדעת שפויה לפנינו.

וכן הביא דבריו בפתחי תשובה אבן העזר סימן קכ"א ס"ק ג':

(ג) ואם גירש באותה שעה. עב"ש סק"ח שכ' וסימני שוטה מפורש בש"ס ריש חגיגה כו', ועיין בתשו' ברית אברהם סי' ע"ו אות א', יובא קצת לקמן סי' קע"ח ס"ג, שכ' בשם מהרי"ט דהמבוהלים והנחפזים בדעתם והפתאים שהמה בכלל השוטים לעניין עדות כמבואר ברמב"ם פ"ט מעדות ובש"ע ח"מ סי' ל"ה ס"ב, מ"מ לעניין מקח וממכר וגיטין וקידושין הו' כפקחים ורק לעניין עדות נחשבים כשוטים ע"ש. גם בס' תו"ג כאן סק"ב הזכיר דברי מהרי"ט אלו, וכ' עליו דלכאורה הראיה שהביא מהרי"ט שם מהא דפ' מי שמת שמכר נכסים ואלפוהי דנישדי קשייתא כו' משם מוכח איפכא, דהא מסיק שם דהא דעביד הכי חוצפא יתירה כו', משמע דאי לא היה לך למיתלי משום חוצפא היו מחזיקין אותו בשוטה אף דמסברי ליה וסבר, אך מי יבא אחר המהרי"ט עכ"ד, וע' עוד בתו"ג ס"ס זה מ"ש בעניין סימני שוטה.

וכ"כ העונג יו"ט סימן קנג:

אולם אחרי שלא ראינו חולק על המהרי"ט והפרישה בזה דפשיטא להו דפתי במידי דמסברי' לי' הרי הוא כפקח, וכן הובא דברי המהרי"ט בס' ג"פ, וגם התורת גיטין כתב אף שבראייתו יש לדקדק מ"מ מי יבא אחרי דבריו, א"כ האיש הזה קדושיו קדושין, דאנו רואין שיכול ליקח דבר המורגל בו מן השוק, והפתי יש לו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דין פקח במה שמסברו ליה וסבר, רק צריכין אנו לברר היטב הדברים שצריך המקדש או המגרש לידע, ובלתי זה לא הוי קדושין ולא הוי גרושין, ונראה אם הפתי הזה יכולים להסביר לו דברים אלו, ואז נוכל לדין על קדושין ועל גרושין דידי' ונשפוט מישרים בזה בעזה"ת אם יכול לגרש אשתו.

ובהתאם להקדמות אלו, דנו הפוסקים, הובאו דבריהם בספר אור הישר, בעניין הגט מקליווא, לעניין מי שהוחזק שוטה לדבר אחד שאינו אחד מהסימנים המנויים במשנה ובגמ', האם דינו כשוטה או לאו, שלפי האמור הדבר תלוי במחל' הרמב"ם והמרדכי, ולדעת מהרי"ט גם הרמב"ם מודה שאינו נחשב שוטה אלא לעניין עדות בלבד.

הנה המקרה עליו נסוב הדיון בגט מקליווא הנ"ל הוא באחד שאחזו רוח שטות ודיבר דברים שנראים דימוניים, כגון שרודפים אחריו והוא מוכרח ליסוע לארץ אחרת, וכמו כן הוא נמלט בשבת שאחרי החתונה לאיזה בית בכפר ולקח איתו את דמי הנדוניא ולא מצאו אותו עד זמן מרובה. והרב שם לאחר שדיבר איתו בארוכה מצא אותו כשיר ופיקח ומשיב כהלכה סידר לו גט לבקשתו. אח"כ התעורר פולמוס נרחב, כאשר דייני פפד"מ פסלו את הגט בטענה שהוא נחשב שוטה ואין גיטו גט. יש להדגיש, שחלק מהטענות של חכמי פפד"מ היה על ויתור הכתובה ורכוש, שהיה נראה מוגזם מצידו לדעתם, והראה על אי שפיות דעתו של המגרש. וא"כ מבואר שהחולקים עליהם, והם דעת רוב מרנן ורבנן גדולי הדור זצ"ל, אין הם רואים בכך חיסרון גם מטעם זה.

ובספר אור הישר ליקוט תשובות של גדולי הדור שכולם כאחד מתירים לחלוטין את האישה וקובעים שהגט כשר. ונעתיק כאן קיצור המקרה:

שאלה יצחק בן ר' אליעזר נייבורג ממאנהיים נשא לאשה את לאה בת ר' יעקב מבון, ביום ח' אלול תקכ"ו במאנהיים. למחרת בואה של הכלה למאנהיים, נשבתה שמחתו של החתן, פניו הפיקו עצבות, הכלה וגם הוריה שאלו אותו למה נעצב, והשיב שאביו הבטיח לו להוציא מביתו את גיסו הרופא ואת אשתו וליתן להם דירה אחרת כדי שתהיה לזוג המתחתן דירה בביתו ועד עתה לא קיים הבטחתו, הורי הכלה ניסו להשפיע על ר' אליעזר נייבורג שיקיים דבריו, ור' אליעזר נאות וגם נשבע כי תוך ימים ספורים יעזוב חתנו הרופא את הבית.

בשבת שאחר הנשואין הנקרא "שנקווין" בבוקר, קם החתן ולקח מן הנדוניא שהיתה מונחת בארון, תשעים וארבע קרלין של זהב, ומבלי לומר דבר יצא את העיר, כל אנשי העיר חפשוהו, ורק למחרת ב"ב אלול מצאוהו בבית יהודי אחד בכפר שוכב על המטה נרעד ונפחד. החזירו אותו למאנהיים ובבואו הבית נתכרכמו פניו מרוב בושה והתעלף, השיבו את רוחו ב"מים מריחים", חקרוהו למה ברח ולמה נטל את כסף הנדוניא וגם חילל את השבת? והשיב, שאימת מות נפלה עליו וכל אבריו רעדו. לאחר דין ודברים בין המתנתנים הוחלט שבני הזוג יעזבו את מאנהיים ויסעו להנפש לזמן מה בבון. ביום א' י"ט אלול תקכ"ו יצאו איציק נייבורג ואשתו לאה ובני משפחתה והגיעו לקליווא. וכנראה שבהשתדלות בני משפחת האשה, ביקש איציק מהרב ר' ישראל ליפשיץ שיסדר גט. שאלתו הראשונה של הרב היתה מדוע לא פנו לבית דין סמוך לבון, ענו לו מה שענו, וישבו שם שלש שעות ודברו כל הזמן על עסקי הגט. גם איציק השתתף בשיחות אלו ואי אפשר היה לראות בו שמץ משהו משטות, רק כל דבריו בהשכל כמו שאר בעלי שכל ומדע. מדבריהם נודע לרב מקליווא כי הנשואין היו במאנהיים, אבל לא סיפרו לו מה שאירע בנתיים, הרב קרא לאיציק לחדר סמוך ושאלו על הסיבה למה מבקש לגרש אשתו? ואיציק ענה שאינו יכול להשאר בגרמניה והוא מוכרח להרחיק נדוד מעבר לים, לאנגליה. שוב פנה הרב למגרש ואמר לו: צר לי עליך הלא צעיר אתה ולמה תרחיק נדוד בלי ידיעת הורייך? ואיציק השיב: מה אגיד לך רבי, אם אחזור למאנהיים בן מות אני! בנתיים הכינו את הגט ועוד בו ביום נעשה הסכם גירושין ואיציק ויתר רבות בעניני הכספים לאשתו, ולפנות ערב נגמרו הגירושין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הדבר נודע במאנהיים לאבי המגרש והיטב חרה לו על דבר הגט, ועל אשר הוציאו מיד בנו כמעט כל הכסף. אבי המגרש פנה אל הרב דמאנהיים ר' טעבלי העס, והלה פסל את הגט בנימוק שהמגרש היה שוטה וגיטו אינו גט. וליתר תוקף, כתב בו ביום מכתב לרבני פראנקפורט שיפסלו גם הם את הגט, ויכריזו בימי היריד הגדול בפראנקפורט על ביטול הגט ושהאשה אשת איש גמורה.

רבני פראנקפורט קיבלו את המכתב והזדקקו לכל העניין, וכתבו מכתב למסדר הגט ומתארים את המגרש כשוטה שגירש מחמת חסרון דעת ר"ל, ודמיון ומרה שחורה המתגברת עליו, ולכן אמר שרוצה לנסוע לאנגליה. ובשאר דברים גם אינו מיושב בדעתו, והכרת פניו ענתה בו. ומתפלאים רבני פראנקפורט כיצד הרב מקליווא הזדקק לסדר גט לאדם כזה. ובנתיים אשה זו בחזקת אשת איש ואסורה לכולם כהקדש, בלי שום צד נדנוד ספק או ספק ספיקא בעולם. מה דינו של הגט?

תשובה מעשה של גט זה נשלח לכל גדולי ישראל שבעולם וכל הגולה היתה כמדורת אש. ספרים רבים יצאו על גט דקליווא [ויעוין בספר אור הישר שהובא שם כל המעשה עם דעות הפוסקים], וכל המטפלים בשאלת גט של שוטה מביאים את פסקי הדין שנכתבו אז מפי גדולי ישראל, והדברים מובאים בפתחי תשובה (אבן העזר סימן קכ"ב).

רבני פראנקפורט טענו:

א. מה שאמר לפני האב"ד, שהוכרח להרחיק נדוד לאנגליה הוא מעשה שטות, מפני פחד ומרה שחורה.
ב. היתכן שבר דעת יעשה מעשה כזה מבלי לגלות אוזני אביו? !
ג. גם מתוך "מעשה בית דין" (הסכם הגירושין) נראה כי ויתר על ממונו, ואילו היה שפוי בדעתו ודאי היה מתאמץ שהאשה ומשפחתה יוותרו, כיון שהם בקשו להפרד ממנו, וכן לא היה נותן לה כתובתה כשאינן כאן חיוב בשום דין בעולם, והוא בבחינת "מאבד מה שנותנים לו".
ד. יעידון ויגידון כל אנשי ק"ק מאנהיים שהחזיקו אותו בשביל המעשה שעשה בעירם למשוגע ודאי, ואין יכול להכחישם שום אדם. כדאי הוא האי חזקה לבד להחזיקו על כל פנים למשוגע לדבר אחר. קיצורו של דבר, המגרש לא היה שפוי בדעתו בשעת נתינת הגט.

לעומתם טען מסדר הגט הרב ישראל ליפשיץ ועמו הרבה מגאוני הדור, שהמגרש לא היה שוטה בשעת נתינת הגט ודחו כל נימוק ונימוק של רבני פראנקפורט.

ובתחילת דבריהם של גדולי הדור המכשירים את הגט, הביאו את מחלוקת הרמב"ם והראשונים אם בעיני להניי סימנין שבגמ' דווקא או כל סימן אחר גם מהני להגדירו כשוטה. ודבריהם בהמשך סובבים להוכיח שאף לשיטת הרמב"ם, לא בכל דבר נידון כשוטה אלא בתנאים דלהלן, ולהלן נביא בקצרה את דבריהם כפי שנכתבו על ידיהם, והועתקו בספר אור הישר:

א. בסימן כד, דברי היעב"ץ:

...אין אנו צריכים לכך דאע"ג דגנדריופוס או קורדייקוס אחזיה משום הכי לא איתחזיק שוטה גמור, וכיון דחזוהו דדייק בחשבון ומסבר לי' וסבר, לית דחש לי' הב"ד מסדרי הגט בהוא שעתא לא חזו לי' שטותא לגמרי, מי האומר לסתור מעשה רב כזה, חלילה לא תהא כזאת בישראל...

סיכום דבריו: מי שרואים אותו מתנהג כפיקח גמור, אין במה שאחזו גנדריופוס כדי להוציאו מחזקת בריא.

ב. סימן כה, דברי הר"ר ליב:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מש"כ הרמב"ם שבדבר מן הדברים שעושה דרך שטות תמיד נקרא שוטה, היינו אם הוחזק לגמרי לשוטה ואח"כ נשתפה ועדיין הוא מחזיק בשטותו בדבר אחד, לא יצא מגדר שוטה, אבל מי שתחילת שטותו אינו אלא בדבר אחד, לא ייקרא שוטה עבור זה גם לשיטת הרמב"ם והרי הוא בחזקתו הראשונה.

גם לדעת הרמב"ם, שוטה בדבר אחד אינו שוטה אלא אם כן נתחזק תחילה לגמרי לשוטה ורק שאח"כ התרפא חלקית, אבל מי שלכתחילה אינו שוטה אלא בדבר אחד אינו מוגדר שוטה.

ג. סימן כו, ה' יצחק הלוי איש הורוויץ מהמבורג רב קהילות אה"ו:

... אך בנידון זה שיש להתיר אף לכתחילה לפענ"ד דפשיטא דפעם אחד לא הוחזק לשוטה גמור דמפורש בב"י סימן לה אהא דשוטה פסול לעדות בדעביד ל"י דרך שטות וז"ל: שאין הכוונה שבפעם אחד שנעשה דרך שטות מיקרי שוטה אלא כשדרכו בכך, וז"ש הרמב"ם ונמצא דעתו משובשת תמיד עכ"ל הב"י. וכן מבואר בתוס' בחגיגה ד"ה דרך שטות, דמוכח שם דבהא לא פליגי ר"ה ור"י דבעינן איתחזיק למועד עכ"פ במילתא חדא ועיי"ש. גם מוכח מהירושלמי שמביאין התוס' שם דהיכא דניכר שהוא דגנדריופוס אחזיה מודה ר"י דלא מחזקינן לשוטה אף במועד ג"פ. ופירוש גנדריופוס פרש"י ז"ל מחמת דאגה יצא יחידי כלילה, ובפ"מ על הירושלמי מפרש בהלה ושיעמום. ובגביית עדות מה שכתב ה"ה הרב המאה"ג דק"ק מנהיים איתא בזה"ל ניכר בו שאימת מות עליו נפל וביקש להוליכו לענגלאנד. זה ראיתי בהעתקה שנשלח אלי מה שכ' הרב הנ"ל להרב מוה' הירש. וא"כ היינו גנדריופוס, ומבואר בכנה"ג ובגט פשוט בשם תשו' מהרי"ט, מי שמכיר דברים שסותרים זה את זה אלא שיש בו טפשות בדברים שלבו חפץ כמו פתן חרש וכו' והוא מכלל הטיפשים עקשי הלב אינו בכלל פתאים עכ"ל, גם מבואר שם בג"פ דהא דכתב הרמב"ם דצריך להתיישב בעדות הנכפים וכיוצא בו, אינו אלא לעניין עדות, שצריך להעיד על מה שעבר כבר וכו', אבל כשאנו באים לקיים דבר כמו במקח וממכר או בגיטין וקידושין ומסברי ל"י וסבר ואנו מכירים שהבין הדברים כגון זה לאו שוטה הוא עכ"ל. הרי מבואר דאיפכא מסתברא ממה שכ' הרב ממנהיים ראי' לנ"ד מסימן לה שצריך להתיישב בעדות הנכפים, ואם אמרו לעניין ממון הקל ומכ"ש וכו' עכ"ל, ואינו כן כדמוכח מכל הנ"ל. ולפענ"ד ראי' לזה מהא דאיתא בשו"ע אבה"ע סימן קנד באיש דנכפה אם כופין אותו לגרש אבל לא מספקא ל"י אם יכול לגרש, גם מבואר באיש המשתטה מדי יום ויום וכו' ואי אפשר לקבל כי הוא מטורף לפעמים ויראה אני פן יהרגוני אין כופין לגרש עכ"ל, מוכח אם רוצה יכול לגרש אף דלעניין עדות נראה דפסול.

סיכום דבריו: שוטה היינו מי שדרכו בכך ולא רק בפעם אחת. עוד כתב שאם גנדריופוס אחזיה אינו דרך שטות כלל אפי' עשה כמה פעמים. מי שמסבר ל"י וסבר אינו בכלל השוטים אלא בכלל הטיפשים ומקחו מקח ורק לעניין עדות יש לדקדק יותר.

עוד כתב שם שאין להסיק מחמת תוכן המעשה שעשה שזהו דבר של שטות, שאין בונים אומדנות מליבנו, וראיה לזה מהא דבר שטיא שמכר נכסין אע"פ שזהו שטות מצד עצמה, ובכל זאת אין סותרים מעשיו לולי שיש תרי עדים שהיה שוטה בשעת המכירה:

ומ"ש הרב ממנהיים הנ"ל דיש אומדנא ממעשה הגט גופא שאין אדם טורח בסעודה ומפסידה, חס מלומר אומר זה, חלילה לדון מיני' להוציא איש מחזקתו ומרוכ בני אדם, דבגמ' גבי פתח פתוח נאמן, עיקר הטעם דנאמן משום דכתובה דרבנן, הם אמרו והם אמרו, כדאיתא בגמ', אך דמקשה הש"ס מה הועילו חכמים בתקנתן שתיקנו לה כתובה, חזקה וכו', מוכח דאם הי' כתובה דאורי' לא הוי מפקינן מחמת חזקה זו, ומכ"ש בנידון דידן לדון מחמת אומדנא זו שהוא שוטה. וראי' קצת מהא דאיתא בגמ' ופוסקים במי שמושלך בבור ואמר כתבו גט לאשתי וכו', ומקשה בגמ' דילמא שד הוא, ולא אמרינן דילמא קרדייקוס אחזו והא ראי' שהי' מושלך בבור במקום שאין בני אדם, דמיירו בסתם שאין אנו יודעין הסיבה, ואף

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דאמר כתבו וכו' דילמא חזר ונשתטה קודם הנתינה, אלא דאין מחזיקין זה לשוטה בשביל אומדנות כנ"ל. וגם נכסי דבר שטיא הוי אומדנא, דמכר כל נכסיו, ולא מחזיקין ל' שהוא שוטה.

ד. סימן כ"ז, דברי שו"ת שאגת אריה הוספות סימן ב':

כלל העולה מכל המקובץ, לדעת רבינו אביגדור כהן ור"ש משפירא דווקא בדעביד לאחד משלושה סימני שוטה דברייתא קמייתא או בדעביד לאותו חדא דברייתא בתרייתא בהני מחזיקין ל' בחזקת שוטה, אבל לא בדעביד שום דבר אחר של שטות. ואפילו לדעת הרמב"ם, דלאו דווקא הני דקחשיב בפ"ק דחגיגה בתרי הברייתות אלא כל מי שנטרפה דעתו ונמצאת משובשת תמיד בא' מן הדברים וכו', מ"מ בעינן דאיתחזיק דווקא שלושה פעמים באותו דבר, ואי לא אתחזיק ג' פעמים לא מחזיקין ל' לשוטה. ולא מבעיא לר"ה, אלא אפילו לר"י דקיי"ל כוותיה דס"ל דאפילו בחד סגי ע"כ בדעביד לאותו חד ג' פעמים דאתחזיק דווקא בעינן, ואפילו לדעת הרמב"ם, אם נתחזק ג' פעמים בדבר מן הדברים, ומדבר ושואל כעניין בשאר הדברים, אפ"ה אינו נחשב לשוטה באותו דבר שנטרפה דעתו בו אא"כ דעתו משובשת תמיד באותו עניין. ואפילו מי שנשתטה ודאי בא' מן הדברים כדעת הרמב"ם וגם איתחזיק בו ודעתו משובשת תמיד באותו עניין, ואח"כ גירש את אשתו, ואין אנו יודעים אם הי' חלים בשעה שגירש או שוטה, ועכשיו בא לפנינו וראינו בו שהוא חלים, אזלינן בתר השתא, ואמרין מדהשתא הוא חלים בשעת גירושין נמי חלים וגיטו גט. והיכא דאיכא עדים דחלים בשעת הגט, אפילו איכא עדים דמכחשי ל' ואמרו דשוטה הוי בשעת נתינת הגט, ג"כ גיטו גט, כיון דהשתא הוא חלים.

סיכום: שוטה אינו אלא באיתחזיק לכך, ואפילו לדעת הרמב"ם שיש שוטה לדבר אחד, אם רואים שהתנהג ככריא ופיקח מקחו מקח באותה שעה.

ה. סימן כ"ט, ר' שאול מאמשטרדם, בעל בנין אריאל:

מדבריו עולה שגם אם עושה שטות כמה פעמים, אם יש הסבר למעשיו אינו בגדר שוטה, וכמו שאמרה הגמ' לגבי מי שלן בבית הקברות שמא רוצה להשרות על עצמו רוח טומאה, ורק אם עושה כמה סימנים תולים בשטות ולא בדבר אחר. עוד ציין לדברי רבינו ירוחם בשם הרמ"ה, הובא בב"י סימן מד באבה"ע. כמו כן כתב שיש לסמוך על חזקה שהעדים שחתמו על השטר שבדקו שהוא היה כשיר בעת החתימה:

ומדברי רבינו הרשב"א למדנו דאפילו על החזקה דעדים אנו סומכין דמסתמא לא חתמו על הגט אא"כ ידעו בו דבאותה שעה הי' בריא, על אחת כמה וכמה בנידון דידן דאיכא רב מובהק וב"ד ועדים ואנשים הרבה שהיו שם בו בפרק, וכולם פה אחד עונים שפיקח גמור הי' כאחד הפיקחים והבריאים לכל דבריו משעה שנראה להם עד אחר שעבר מנגד פניהם והלך לדרכו, ולא ראו בו אפילו שמץ דבר או תמוה של שטות ושיגעון, כי אם כל עניניו בדעת והשכל, מילתא דפשיטא הוי דאין חוששין לו.

גם לשיטת הרמב"ם שבכל דבר שטות מוחזק לשוטה, היינו דווקא בדבר שטות גדול כההיא דאיתא בגמ':

אבל אחר העיון וישוב אומר אני דאי משום הא נמי לא הורע כח הגט כלל ועיקר, שכ' הרב"י לדעת הרמב"ם ז"ל הנך שלושה דקחשיב פ"ש דחגיגה לאו דווקא אלא ה"ה דברים אחרים כיו"ב, ומוכח מדלא אחשיב נמי מאבד מה שנותנים לו כדתייא באידך ברייתא, אלא ע"כ לאו דווקא אלא הנך ודכוותיהו, וכ"ד הרב ב"י. הרי מבואר דלא חשיב שוטה אא"כ בעושה מעשה שטות שהוא דומה לאותן ג' דברים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דווקא, ומ"ש הרמב"ם דבר מן הדברים, היינו דווקא כמו הנך שלושה. וכל מי שיש לו מוח בקדקודו יוכל להבין דהליכה זו שהלך לענגלאנד, אפילו את"ל שלא מחכמה עשה כן, מ"מ הוא ודאי מילתא זוטרתא הוא לגבי הנך ג', שהרי כמה בני אדם בעלי שכל עושים כן לעזוב ארץ מולדתם ובית אבותם והולכים למקום שלבם חפץ לפרקמטיא או לראות בטוב שאר מדינות או לרעות את עצמן, ומי יודע לב האדם אם לעקל או לעקלקלות, וא"כ אין זה יוצא מהיקש השכל ולא נשתנה כל כך מדעת הבריות כמו הנך דפ"ק דחגיגה. גם מה שאמר כי ירא לשבת בארצו, גם זה אינו יוצא כל כך מנגד חק האנושי, דאשכחן בכמה דוכתי דמפחד ואינו יודע ממה מפחד, ובפ"ק דמגילה האי מאן דאיבעית או רעיוניו על משכבו סלקו והם הרהיבוהו ללכת, נמצא עכ"פ אין עניין זה דומה להנך ג' ולא הוי כיוצא בהם לחושבו מתוך כך לשוטה שאמרו חכמים, וכיון דיצא מכלל זה, ממילא כל מעשיו קיימים, וחזר הדין שהגט עשוי כדמו"י בפני הרב המובהק בעמדו יעמוד ורעה לא תמצא בו.

אם עשה שטותו מחמת פחד סתמי בלתי מוסבר אין זה מחשיבו לשוטה וכהא דגנדרופס אחזיה, אלא אם עשה זאת דרך שטות בלבול הדעת:

וגדולה מזה נראה לפענ"ד דאפילו אי עביד חד מהנך ג' דברים או דבר מן הדברים שכתב הרמב"ם ז"ל, לא חשיב שוטה אלא א"כ עשאן בשיבוש הדעת ובלבול השכל כפי הנראה לעיני בני אדם בשעה שעשאן, ואע"פ שהשיב כהוגן על מה ששאלו אותו, אפ"ה נראו בו סימני בלבול הטירוף, אבל אם לא נרגש לעיני בני אדם באותו שעה שום בלבול השכל, והמעשה שעשה הי' מתוך יישוב הדעת, אין בכך כלום, והיינו דשקיל וטרי בגמ' אי דקעביד דרך שטות אי דלא עביד ד"ש.

ובהמשך:

ומיהו בהא ודאי מודינא דאי עביד חד מהני מילי דשכיחא ג' זימנא בבלבול הדעת ולא נתברר לן דהדר חלים, אז אפילו הוא משיב על שאר דברים כהוגן עדיין לא יצא מחזקתו שהחזק לשוטה, אבל אם לא הוחזק בשטות ג' זימני ע"י טירוף ובלבול הדעת, ונראה לעיני כל שהוא בדעת מיושבת כשאר בני אדם בלי שום שינוי, אע"פ שזר מעשהו ותמוה בעיני הבריות הוא משיב ונותן טעם שבשעת מעשה אינו נרגש אם הוא נותן טעם לשבח או לפגם כי דבריו נאמרים בהשכל אז נראה שאין כאן בית מיחוש, וכדייקינן מהך דפ' התקבל, באופן זה קרובים דברי הגאון הרב מפיורדא שיתבאר לקמן להיות שווים לדברי, וגם אין מקום להשיב עלי מתשובת מהר"י וייל סי' נב, ודוק.

ו. סימן ל'. דברי הנודע ביהודה:

לשיטתו, רק מי שדעתו משובשת תמיד בדבר מן הדברים ייחשב שוטה, אבל מי שמתנהג כפיקח איננו שוטה. ומה שעושה מחמת פחד בלתי מוסבר איננו גורם שם שוטה. עוד כתב שהרמב"ם דיבר רק לעניין עדות, שכיון שפטור מכל המצוות אינו בכלל עדות:

ואשר אני אשפוט במשפט האישה הזאת מתחילה אני אומר על גוף ועיקר העירעור יש לפקפק, שהם מחזיקים לאיש הזה למשוגע בתחילתו על שהי' מתיירא ומפחד לנפשו, ולו יהי' כדבריהם, שהפחד הזה הי' על מגן ולא הי' שום פחד כלל, ומה בכך כיון שהיה חכם בכל שאר מעשיו ולא עשה שום דבר של שטות חוץ ממה שברח מבית אביו, וגם אחר שהחזירו לביתו הי' מפחד, והלוא בעת שברח לקח כל מעותיו עמו והי' הכל בשלימות בידו לא איבד מאומה רק מה שנתן לערל אחד מתנה קטנה שהי' בביתו בעת שברח, ואף שנתבאר בשו"ע חו"מ סי' לה ס"ח שאם נמצא דעתו של אדם משובשת תמיד בדבר מן הדברים, אע"פ שהוא מדבר ושואל כעניין בשאר דברים הרי זה פסול ובכלל שוטים ייחשב, הנה זה בדעתו משובשת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תמיד בדבר אחד לגמרי, דהיינו שבדבר הזה אינו יודע דבר והיפוכו, ואומר בזה הן ולאן ואינו מרגיש הפרש בין הן ללאו, ועי' בכנה"ג שכ' בפירוש דווקא שאינו מרגיש, וז"ל הכנה"ג בהג"ה לטור אות יא: אבל מי שהוא מכיר הדברים הסותרים אלו את אלו, על הן ועל לאו לאו, אלא שיש בו טיפשות בדברים שלבו חפץ כמו פתן חרש יאטם אוזנו, והוא מכלל הטפשים עקשי לב, אינו בכלל הפתאים שהזכיר הרמב"ם ז"ל עכ"ל. ואם אינו בכלל פתי, ק"ו שאינו בכלל שוטה, וא"כ בשביל המורך שבלבבו אינו נחשב שוטה, ובתוכחה כתב ורדף אותם קול עלה נדף ונסתם ואין רודף, הכי נמי נימא שבשעת הפורעניות הזה היו בכלל שוטים וגיטם וקידושם היו בטלים.

...

וכל זה לפי דמיונם שעפ"י מעשיו במנהיים ודאי נחשב משוגע, ואני אומר לא כן, וראי' ברורה מדברי הרשב"א הובא בכ"י ריש סי' קכא וז"ל: נשאל הרשב"א הא דאמר רבא עיתים חלים עיתים שוטה וכו', תשובה, איברא מסתברא דעיתים חלים עיתים שוטה בשעה שהוא חלים הרי הוא פיקח לכל דבריו וכו', ומסתברא דאפילו חלים בעלמא שאינו שפוי לגמרי, הרי הוא בסתמא וכו' כשהוא מדבר בעניניו ואינו קורע את בגדיו ואינו לך בבית הקברות ואינו יוצא יחיד בלילה ואינו מאבד מה וכו'. ואע"פ שהוא תשש ועדיין סימני חוליו ניכרים בגופו שלא נתרפא לגמרי אלא כאדם המתחזק בחוליו, אפ"ה בשעת חלימתו הרי הוא כפיקח לשעתו עכ"ל הרשב"א ז"ל, ולפי טבע העניין מיירי שהי' בתחילה חולה ונשתטה בחוליו ועתה מתחיל להתרפאות והוא עתים חלים, וגם בעת שהוא חלים אינו שפוי לגמרי אלא שאינו מקרע כסותו וכו', ואפ"ה הרי הוא כפיקח, ולא אמרינן כיון שמחולי זה נשתטה ועדיין קצת סימני חוליו בו ואינו שפוי לגמרי ועיתים הוא שוטה לגמרי, וא"כ נחזיקנו לשוטה כדמעיקרא, ואפ"ה אמרינן דלא מחזקינן ריעותא במה שאין בו לע"ע, ק"ו בנידון דידן, ששוב בשום פעם לא עשה מעשה שטות גדול, ואף שנשאר בו טבע הפחד, לא נחזיק ריעותא יותר ממה שאנו רואין, וכיון שמשום הפחד לא הי' נחשב לשוטה מתחילה, גם עתה לא נחשיבו כשוטה.

...

מ"מ אני אומר שהרמב"ם חידש לנו בהל' עדות עוד דבר אחד בשוטה מה שלא מצינו בגמ', כי הרמב"ם חידש לנו שאף שבשאר דברים הוא מדבר ושואל כעניין, אפ"ה הוא פסול בשביל דבר אחד שהוא מוחזק בו שוטה תמיד, ואלמלא דברי הרמב"ם ז"ל בזה, אני אומר לפי דינא דגמ' אף באותן ד' כוליה המתבארים בגמ' ועביד להו לכולהו, אם אנו רואין בנסיון שבכל שאר דברים הוא חכם, ושואל כעניין ומשיב, הרי הוא חכם לכל שאר דברים חוץ מאלו, והסברא תעיד על זה, כי למה נסמוך יותר על אלו שהוחזק בהם שוטה ולא נסמוך על שאר הרבה דברים שהוחזק בהם חכם, אלא ודאי שבכל מה שהוחזק בהם חכם הרי הוא חכם, ובמה שהוחזק בהם שוטה הרי הוא שוטה, ובגמ' דחגיגה שנחלקו ר"ה ור"י אם בחד מינייהו או עד דעביד לכולהו, מיירי במי שמעשיו סתומים ואין אנו מכירים אותו אם הוא חכם ושוטה ורואין אותו עושה מעשה שטות, דר"י סבר כיון דעביד חד מהנך הוחזק שוטה מסתמא הוא שוטה לכל הדברים, ור"ה סבר עד דעביד לכולהו, או מיירי במי שעד עכשיו היה בכל דבריו ככל שאר האנשים ועכשיו נשתטה ועביד חד מהנך או לכולהו לכל מר כדאית לי, ובשאר דברים לא בחננו אותו, שאמרינן מדהוחזק שוטה בהא או בהנך מסתמא נשתטה והרי הוא שוטה לכל הדברים, ואפילו אם שמענו אותו בדבר אחד משיב כהוגן, מכל מקום גם המשוגעים לפעמים משיבים כהוגן, ואמרינן מן הסתם הואיל ועשה שטות בפועל מד' דברים הללו, מסתמא נשתטה לגמרי, ומה שהשיב בדבר אחד כהוגן מקרה הוא, ובזה מיירי מהרי"ו בתשובה סימן נב עיי"ש, וכל זה מן הסתם, אבל אם ראינו בחוש שבדבריו זה הוא שוטה, או אפילו בארבעתן, ובשאר דברים ראינו בנסיון שהוא חכם, בוודאי הוא חכם למה שהובחן שהוא חכם ומבין, רק לעדות פסלו הרמב"ם,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שהרי על כל פנים אינו בכל המצוות, שהרי בדברים שהובחן שוטה או בשאר דברים שלא הובחן בהם כלל הרי הוא שוטה, ולית' בהנך מצוות דשייך בהו, ואף שבדברים שהוחזק בהם ישנו באותן מצוות השייכים בדבר ההוא בהו, מכל מקום אינו בכל המצוות.

עוד חידש הנו"ב, שכדי שייחשב שוטה צריך שיעשה מעשה שטות ולא סגי בדיבור של שטות:

ועוד אני אומר שגם לרמב"ם ז"ל שפוסק דמוחזק שוטה בכל דבר שהוא עושה דרך שטות אפילו אינו מהנך ד', מ"מ ע"כ טעמו של הרמב"ם ז"ל כמש"כ הב"י באהע"ז ס' קכא, מדחשיב בחד ברייתא תלת: לן ויוצא יחידי ומקרע, ולא חשיב מאבד, ובאידיך ברייתא חשיב מאבד ולא חשיב הנך תלת, ש"מ דכל הברייתות לאו דווקא נקטו אלא דוג' בעלמא נקטינהו, והה"ד לכל כיוצא בהן עיי"ש בב"י, ואומר אני, אפילו נודה שנקטינהו לדוג', מ"מ כל הנך ברייתא, הן הני תלתא דברייתא ראשונה והן מאבד דברייתא תניינא, מעשים ניהו דעושה מעשה של שטות בידיים, והה"ד לכל דכוותיהו דעושה מעשה של שטות, אבל בדברים בעלמא שמדבר דבר של שטות בעניין אחד ודעתו משובשת בדבר הזה תמיד לדבר דברי שטות, ובכל שאר דברים אנו רואים שמדבר ושואל ומשיב כעניין בדברי טעם ככל שאר בני אדם, אינו נחשב שוטה כלל, דלאו בחנם נקטו שני הברייתות להחזיקו בשוטה ע"י מעשה בפועל שעושה דרך שטות.

עוד חידוש שיוצא מדברי הנו"ב, שיכול להיחשב שוטה לדבר אחד ובריא לדבר אחר, ולכן פסול לעדות כי אינו מצווה בזה כי פטור מחלק מהמצוות.

ז. סימן לא. דברי הזכרון יוסף - ר' יוסף שטיינהארט:

ואפילו מעשה יש מאין ונאמר דלדעת הרמב"ם נתחזק מגרש דנידון דידן לשוטה מחמת מעשיו במנהיים, מכל מקום כיון דלא אתחזיק ב' שום סימן שטות בהיותו בפני הרב המסדר ומשך זמן היותו בקליף ואחר זה, ואדרבה כל מעשיו שם היו במועצת ודעת נכונה, חריף ומבין דבר מתוך דבר, והמציא לעצמו פאסס מן השררה יר"ה בלתי השתדלות זולתו, עם שאר סימני פיקח כמשמעות הגדת העדים, שם שנראה ודאי שחזר ונשתפה טרם בואו לשם, ולא כתב הרמב"ם אע"פ שהוא מדבר ושואל כעניין וכו' וכן המהרי"ו בסי' נב, אלא בדלא נראה מפאת מעשיו שהוא פיקח גמור ורק דעתו דלה וחלושה ושואל ומדבר כעניין כאיש תם, משא"כ כד חזינן שהוא נבון ומשכיל וחרף כמו מגרש דידן בהיותו בקליף, ודאי לאו שוטה הוא, ולא יתקבצו שני הפכיים בנושא אחד, ואע"פ דחזינן מיני' דבר מקולקל תלינן לי' באמתלא אחריני.

גם לדבריו, אם ראינו שהוא מתנהג בפיקחות וערמה, ממציא לעצמו פאספורט ומדבר לעניין, אינו נחשב שוטה, ותלינן את הקלקול במעשיו באמתלאה אחרינא.

ח. הר"ר יהושע השל. סימן לב:

ואי משום שהי' אומר שמוכרח להרחיק נדוד מחמת פחד ומרה שחורה כמ"ש הרב ממנהיים ז"ל בכתבו לק"ק פ"פ, משום זה אין לו דין שוטה, אדרבה, אי עשה איזה שטות ויכולין לתלות שעשה זה מחמת פחד ומרה שחורה לאו שוטה הוא, וכן מוכח מפ' רש"י ז"ל אמ"ש הש"ס והיוצא יחידי בלילה אימור גנדרופס אחזיה, וז"ל: "אני שמעתי חולי האוחז מתוך דאגה וכו'", ואף שפי' שם עוד פי' אחר, מ"מ תרוויהו אמת. ובערוך מפרש "גנדרופוס חולי של שטות, וכשעבר החולי הוי פיקח להכי לא חשיב שוטה כי עביד הא גרידא" עכ"ל. ואף לר"י דמחזיקנן ליוצא יחידי בלילה לחודא לשוטה, היינו מן הסתם, אבל אי ידעינן דגנדרופוס אחזיה לא מחזיקנן לי' לשוטה כמו שהוכחתי לעיל. וכבר מצאתי בספר מעשה טובי' בחלק בית חדש פ"ב שכתב מלאנקוליאה הוא בפחד ורעד בלתי סיבה גלוי' וידועה עיי"ש, הרי שזה הוא חולי מחמת טבע כמ"ש, ואין זה לא שיגעון ולא מחמת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שטות, ומה שקורין הרופאים מלאנקוליאיה קורין העולם מרה שחורה, ואין בזה המין שום שוטה, רק הם עצבים מובדלים מבני אדם מחמת עצבות וכדו' לזה, אבל יש להם דעת בכל מילי. וכל זה אף אם נודה לדברי המערערים, אבל באמת אין לו שום חולי ואין בו שום שטות רק לגרמי' הוא דעביד, אי להציל מעותיו או לפטור מאשתו או לרעות את עצמו לילך למקום שאין מכירין ולעשות מה שליבו חפץ.

כתב להוכיח, שמרה שחורה והמעשים שבעקבותיה אינם נחשבים שטות, אלא מחלה בעלמא שגורמת מחשבות הבל שמחמתם הוא מונע ופועל, אבל מכל מקום אין זה מוגדר לשטות. עוד כתב שלעולם אי אפשר לדעת את כוונותיו הנסתרות וייתכן והיה לו תועלת במעשיו.

ט. במקום ספק, האם הולכים אחרי חזקה דהשתא שהוא פיקח, נראה שנחלקו בזה האחרונים שם. השאגת אריה והנו"ב הלכו אחרי חזקה, והבנין אריאל והזכרון יוסף לא. עיי"ש באריכות.

נשוב ונסכם בהרחבה את דבריהם, ונוסיף מדיעות אחרונים נוספים:

הרמב"ם איירי לעניין עדות בלבד

דברי הרמב"ם נאמרו לעניין עדות בלבד, אבל לעניין שאר מקח וממכר וכדו' מודה הרמב"ם שלא הוחזק שוטה אלא בסימנים המבוארים בגמ'. כן דעת המהרי"ט סימן ט"ז הובא לעיל (מטעם דלא דייק), הנו"ב שם (מטעם דאינו במצוות), כ"כ הדברי חיים ח"ב סימן עג, וכ"כ האגרו"מ אבה"ע סימן ק"כ ז"ל:

והנכון לע"ד דבר חדש, דהא קשה טובא מ"ט נקט הרמב"ם דין דמהו שוטה דווקא בהלכות עדות ולא בשאר הלכות שהוזכר בהם שחלוק דין שוטה מדין פקח, כמו בתרומות וקידושין וגירושין וקנינים ושליחות, אף שהן הלכות הקודמות בספר הרמב"ם, והיה יותר ראוי לכתוב בהקודמות מהו שוטה. ובפרט שעדות עדיף לעניין פתאים ביותר, שלכל הדברים יש להם דין פקח ולעדות פסולין, וא"כ אין ראייה מעדות לשאר דברים כ"כ. ועוד קשה, מה שהקשה הכ"מ והלח"מ על מש"כ טעם ששוטה פסול לעדות לפי שאינו בן מצות, היכא איתא האי טעמא ולמה הוצרך לזה, הלא הטעם פשוט משום דאינו בן דעת. ועוד מאין פשוט לו יותר שאינו בן מצות מדין פסול לעדות שתלה הרמב"ם טעם פסולו לעדות במה שפטור ממצות, הא בין פטור ממצות ובין פסולו לעדות הם מטעם אחד, משום שלאו בן דעת הוא.

ולכן אמינא, דהרמב"ם מחלק בשוטה לדבר אחד ופקח בדברים אחרים בין חיוב מצות לדיני קנינים וכדומה, דבחיוב מצות סובר, דכיון שהוא שוטה לדבר אחד עכ"פ ופטור ממצות שנוגעות בעבירתם ובקיומם לשטותו מחמת שאינו בן דעת לזה, פטור גם מכל המצות אף בדברים שיש לו דעת ויכול לקיימם, דהתורה לא חייבה במצות לחצאין. דהא זה ששוטה פטור ממצות אינו משום דהוא אנוס דנימא דלכן בדברים שאינו אנוס מצד שטותו יתחייב, דהא חזינן בר"פ מי שהחשיך שוטה וקטן לשוטה דלא אתי לכלל מצות, ואם רק מצד אנוס הוא פטור שוטה ממצות, שנמצא שבעצם הוא בר חייב במצות היה אסור לנו להכשילו באיסור דעל זה אינו אנוס דכשלא ניתן לו לא יעבור, אלא ודאי דפטור בעצם. וכן מוכח מהא דר"ה דף כ"ח דכפאו שד ואכל מצה לא יצא ידי חובתו משום שהיה פטור ממצות בעת שאכל, כמפורש הטעם ברמב"ם פ"ו מחמץ ומצה ה"ג עיין שם, וא"כ חזינן שהוא פטור בעצם. ולכן סובר הרמב"ם דפטור ממצות אף לדברים שהוא פקח להם, דכיון שלא חייבתו תורה במצות בדברים שאינו בן דעת, הוא פטור ממילא מכל המצות דאין חיוב במצות לחצאין.

אבל בקנינים שבזה אף הפטור ממצות קנינו קנין, דקנין אינו שייך לחיוב מצות, דהא עכו"ם נמי ישנו בדין קנין, ואף שחלוק מישראל בכמה דברים, בקנינים אינו מחמת שפטור ממצות אלא משום דלאו עמיתך הוא, ושוטה ודאי הוא עמיתך,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וא"כ הוי זה שקנין דשוטה אינו כלום רק משום שאינו בן דעת. וכן בדין שליחות אין למעטו לשוטה ממה אתם בני ברית, דאף שפטור ממצות הוא בכלל בן ברית. ועיין ביו"ד סי' א' בש"ך ס"ק כ"ז לעניין זבחת וכתב"ש שם וכ"ש הכא, ובפרט שלא הוזכר בתורה לשון בן ברית וכוונת הגמ' בלשון זה רק שיהיה ישראל. וראיה גדולה מהא דלר' יהודה שסומא פטור ממצות ומ"מ כשר לשליחות, כמפורש בגיטין דף כ"ג, והוא אף לר' יהודה, מדלא תירץ דמתני' דפסול סומא לשליחות אתיא כר' יהודה. וכן ודאי אף לר' יהודה תפסי קידושין דסומא, ויכול גם לגרש אשתו שקידש אף קודם שנסתמא. וכן אף לר' יהודה תרומתו דסומא תרומה, דהא לא פליג בתרומות פ"א מ"ו על הא דתנן דסומא תרומתו תרומה כמו שפליג לעיל מינה בקטן. ועיין בפיה"מ להרמב"ם וברע"ב שתי חמשה למעוטי דר' יהודה דקטן ולא הזכירו שגם בסומא פליג ר' יהודה, משום דודאי גם לר' יהודה תרומתו תרומה אף שפטור ממצות. וכן כשר לשחיטה אף שפטור ממצות, כמבואר ריש חולין ובפ' כסוי הדם, משום דדברים אלו אין שייך לחיוב מצות, אך שוטה אינו בכל אלו משום שאינו בר דעת. ולכן אם הוא רק שוטה לדבר אחד ופקח בדברים אחרים שאז הוא בר דעת אף שפטור ממצות יכול לתרום אם הוא בר דעת לזה, וכן יכול להיות שליח לדברים שהוא בר דעת, וכן יכול לקדש ולגרש וקנינו קנין אם הוא בר דעת לזה, בדברים אלו תלוי בדעתו בדבר זה, ולא איכפת לן אם הוא שוטה לדבר אחר, רק בסתמא אנו מחזיקין אותו לשוטה לכל דבר כדאיתא בתוס' אבל כשידעינן בברור שהוא פקח יש לו דיני פקח. וסובר גם הרמב"ם בזה כתוס', ורק לעניין חיוב מצות סובר שפטור אף לדברים שהוא פקח.

ולמד הרמב"ם חלוק זה מהשנויים שבין גמ' דידן להירושלמי שהביאו התוס' דלא ניחא לו לפרש שפליגי, וגם כשנדקדק חזינן דבגמ' דידן הביא ברייתות אחרות ובירושלמי הביא ברייתא אחרת ולא גבי הדדי תנינן, דהא בגמ' דידן הובאה ברייתא אחת שהוזכרו רק שלשתן: היוצא יחידי בלילה והלן בבית"ק והמקורע כסותו, וברייתא שניה שהוזכר בה רק המאבד כל מה שנותנין לו לבד, ואין לומר דברייתא אחת היא שהוזכרו בה ארבעתן, חדא, דא"כ א"א שר"ה ידע רק תחלת הברייתא ולא סופה, ועוד, הלא זה שאמר ר"פ שהוא הדר ביה הוא דמכיון דהוזכר בה רק דבר אחד משמע בדבר אחד מחזיקין אותו בשוטה כפרש"י, ואם הוזכרו שם כל הארבעה לא שמעינן כלום, דעדין יש לומר דבעי כולהו כדאיתא בירושלמי דאף דהביא ברייתא דתניא ארבעתן ומ"מ א"ר הונא עד שיהיו כולן בו. ואף אם נימא שאין מקום לומר שיצריך יותר משלשה, נצטרך לפרש דמקורע כסותו ומאבד מה שנותנין לו נחשב אחד, ונקטה הברייתא שני עניני מאבד, ואין כאן בהברייתא רק שלשה, ולכן א"ר הונא שבעי שיהיו כולן, ועיין בשירי קרבן בירושלמי גיטין פ"ז ה"א בד"ה אפי' שכתב כן. וא"כ צריך לומר שהן שתי ברייתות, וכן מפורש בב"י אה"ע סי' קכ"א שהן שתי ברייתות, שהביא מזה ראייה להרמב"ם דלא דווקא הני ארבעה מהא דברייתא קמייתא לא קתני מאבד ובאידיך לא קתני הני תלתא, ש"מ דרק לדוגמא נקטינהו עיין שם. ובירושלמי הביא רק ברייתא אחת שהוזכרו בה כל הארבעה, ואין לומר דצירף בירושלמי ב' הברייתות יחד ולא דקדק בלשונו לומר תניא אידך בינתייהו, דהא קאמר ע"ז ר' הונא והוא שיהא כולהו בו, ואם היא ברייתא שניה שנזכר בה רק אחד, איך היה אומר ר"ה על זה שבעי שיהיו כולן, הא לא הוזכר שם רק אחד, ואדרבה היה חוזר בו אם שמיע לו כדא"ר פפא. ועוד, דבתוספתא פ"א דתרומות איתא ברייתא מפורשת שהוזכרו בה כל הארבעה ביחד כלשון הירושלמי.

ולכן מפרש הרמב"ם דהירושלמי הביא זו דבתוספתא וגמ' דידן הביא ברייתות אחרות שאינם אצלינו משום דגמ' דידן והירושלמי הם שני ענינים, דגמ' דידן איירי לעניין חיוב מצות שתנן במתני' שפטור, וע"ז תניא שתי ברייתות שהובאו בגמ', באחת תניא שלשה ובשניה רק אחת, מאבד מה שנותנן / שנותנין / לו, ור' הונא לא שמע ברייתא הב', ולכן סובר דבעי שיהיו כולן, ואף שודאי גם באחת הא איירי שעשה דרך שטות, סובר ר"ה ששוטה לד"א אין לו דיני שוטה להדברים שהוא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

פקח להן אף לעניין חיוב מצות, דלא נפטר אלא לדבר שאינו בן דעת. ואף שברואין אותו שהוא שוטה לדבר אחד מחזיקין אותו לשוטה בסתמא גם לכל דבר, מ"מ בהני תלתא אמרינן בכל חדא אימור שהוא שוטה רק לזה שגנדרופס אחדיה ובעל מחשבות הוא, שהם עניני שטות שאין להחזיק מהם שהוא שוטה לכ"ד כדבארתי. ור' יוחנן פליג משום דסובר דשוטה לדבר אחד אף שהוא פקח בברור לשארי דברים פטור מכל המצות אף לאלו שיש בו דעת, דאין חיוב במצות לחצאין, ולכן אף שיודה שיש לומר האימור נמי פטור ממצות. וא"ר פפא דאי שמיע לר' הונא הא דתניא איזהו שוטה זה המאבד הוה הדר ביה, ואיבעיא להו אם רק ממקצע הוה הדר מטעם דלא אמרינן במאבד ומקצע האימור, אבל ביוצא יחידי ולן בביה"ק, דשייך יותר האימור, אמרינן אימור וחייב במצות בדברים שהוא פקח, או דלמא מכולהו הוה הדר משום דעדיין היה סובר דשייך גם במאבד האימור, אך שמ"מ יש לו דיני שוטה ליפטר מכל המצות, מאחר דעכ"פ הוא שוטה לדבר אחד, דאין חיוב במצות לחצאין, וא"כ גם ביוצא יחידי בלילה ולן בביה"ק, אף שודאי שייך לומר האימור, יש לו דיני שוטה ליפטר מכל המצות, וכדכתבתי לעיל שהיה ראוי לפרש כן אך התוס' לא רצו לפרש כן מצד הירושלמי, אבל להרמב"ם שמפרש הירושלמי בעניין אחר ניחא יותר לפרש כן. וא"כ מאחר שהלכה כר' יוחנן וגם ר' הונא אפשר שהוה הדר ביה, יש ללמד שאף בידעינן ברור שהוא פקח לשארי דברים נמי פטור ממצות כמו שפסק הרמב"ם בהלכות עדות.

והירושלמי איירי לעניין הפרשת תרומה ולעניין גירושין וכדומה, שעל זה איתא רק ברייתא אחת שבתוספתא פ"א דתרומות והביאה הירושלמי, שהוזכרו בה ארבעתן ונחשבו כשלשה, מחמת [שמקצע] ומאבד אחד הוא רק שנקט שני מיני מאבד, כדאיתא בשירי קרבן בגיטין, וא"ר הונא והוא שיהא כולהו בו, דלא כן אני אומר אימור, ור' יוחנן אמר אפי' באחת מהן, והכא לא מסתבר לומר דאף שוטה לדבר אחד יהיה לו דיני שוטה אף לדברים שהוא פקח, ולכן מפרש ר' אבון דטעמו הוא מחמת שלא אמרינן אימור, ולכן מחזיקין ליה בסתמא שהוא שוטה לכל דבר, ולכן א"ר אבון שמסתבר מה דא"ר יוחנן אפי' באחת מהן ובלבד במאבד מה שנותנין לו משום שלא שייך שם כ"כ לומר האימור, וה"ה במקצע שהן דבר אחד, אבל ביוצא יחידי בלילה ולן בביה"ק יודה שאמרינן אימור ואף בסתמא אינו בדיני שוטה לשאר דברים, וכן משמע הלשון שר' אבון מפרש דברי ר' יוחנן, וכן איתא במה"פ ר"פ מי שאחזו עיין שם. וכן צריך לומר בכוונת הר"ש משפירא שהביא הב"י אה"ע סי' קי"ט כדפי' השירי קרבן שם שר' אבון מפרש. ואף אם נימא שפליג אר' יוחנן, מ"מ משמע מלשונו שלכה"פ מכריע ולא שאמר טעם חדש כדבארתי. עכ"פ איך שנימא מוכרח לומר מהירושלמי שאם ידעינן ברור שהוא פקח לאיזה דברים דינו להם כפקח לעניין תרומה וגירושין וכדומה.

...

ענף ג:

ולכן בשאר מקומות כתב סתם שוטה שפירושו שהוא שוטה לכל דבר או לדבר ההוא, ורק לעניין פסול עדות כתב שאף שהוא פקח לשאר דברים, מ"מ פסול. וע"ז הוצרך לומר הטעם מפני שאינו בר מצות, משום דפסול עדות תלוי גם בחיוב מצות, דכיון שאין עליו לאו דלא תענה ועונש דהזמה פסול לעדות, ולכן אף פקח לשאר דברים פסול לעדות מכיון שאינו בר מצות, ונסתלקו קושיות הכ"מ והלח"מ וקושיותי מהרמב"ם, ויש מקור גדול לדבריו.

פיקח ברוב דברים אינו בכלל שוטה

בסימן לא' שם, כתב ר' יוסף שטיינהארט בעל הזכרון יוסף, שאם הוא פיקח בשאר דבריו ומדבר כעניין אין דינו כשוטה כלל. ודומה לכך הביא שם דברי הגו"ב בסימן ל' שהביא את דברי הכנה"ג בהל' עדות סימן לד' שאם הוא טיפש וקל דעת אינו בכלל הפתאים כלל. וכתב שם, שאם מבין בדברים הסותרים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הרי הוא מטפשי הלב. וכוונתו, שאפילו שאינו ניחן בחכמה גדולה ואפשר לפתות אותו בקלות, מכל מקום אינו כשוטה ומקחו מקח בכל דבר. וכעין זה כתבו היעב"ץ, הר"ר יצחק מהמבורג, שאם הוא מתנהג כפיקח גמור אין להחזיקו כשוטה מחמת מעשה בלתי מוסבר שעשה מחמת שגגת דפוס אחזיה, ודברי הרמב"ם אינן אלא אם עשה מעשה שטות גמור ואינו כפיקח גמור בשאר עניינים. ועוד יותר כתב השאגת אריה שדברי הרמב"ם אינם אלא אם הוחזק לשוטה גמור בתחילה ואח"כ נתרפא, שע"ז כתב הרמב"ם שאם לא התרפא לגמרי ועדיין שוטה לדבר אחד דינו כשוטה, אבל אם מתחילה לא היה אלא שוטה לדבר אחד אינו בכלל השוטים. ודומה לזה כתב בדברי חיים ח"ב סימן עד שמי שיש לו שיגעון גדלות והוא מכריז והולך שהוא כגדול הדור, ובשאר דבריו ומו"מ שלו מתנהג כפיקח גמור, דינו כפיקח. ובסימן ע"ו ציטט לשון הרמב"ם שהכל לפי ראות עיני הדיין ואי אפשר לכוין הדבר, ודקדק מלשון הרמב"ם שכתב "המשגעים ביותר", שרק משוגע גמור נחשב לשוטה, הא אם הוא בעל מחשבות בעלמא אינו נעשה שוטה עבור זה.

אם בשעה שעשה המקח והגט היה בחכמה וביישוב הדעת, וגם שאר דבריו בפיקחות וחכמה, אין לחשוש לשטות

בדברי הנו"ב שם מבואר שצריך שתהא דעתו משובשת לגמרי ואינו יודע להבחין בין טוב לרע ובין הן ללאו, אבל בלאו הכי אין הוא אלא מטפשי הלב ואינו בגדר שוטה. וכן דברי ר"ש מאמשטרדם שאם לא נרגש לעיני בני האדם באותה השעה שום בלבול השכל והמעשה שעשה היה מתוך ישוב הדעת, אין בכך כלום.

ודומה לזה כתב האגרות משה בחלק אבה"ע ח"א סימן ק"כ:

והנה יש מקום לומר דמדבר ושואל כעניין אינה הוכחה ברורה שהוא פקח, אלא דהוא כסתמא, שיש כמה שוטים גמורים לכל דבר, ומ"מ הם מדברים ושואלים כעניין לפעמים, ולכן מאחר שדעתו משובשת תמיד באיזה דבר הוא בחזקת שוטה לכל דבר, ואף אם בדבורו לא ניכר שטות כלל ורק במעשיו הוא שוטה כמו יוצא יחידי בלילה וכדומה, נמי הוא בחזקת שוטה לכל דבר, משום דמדבור ושאלה כעניין אינה הוכחה גמורה שהוא פקח. ועיין בתבואות שור סי' א' ס"ק נ"א שמפרש כן. אבל בראינו שהוא פקח בברור שעושה מעשה פקח בחשבון ובחכמה ומדבר דברים בהשכל, וכ"ש ברואין שכל העת הוא כן, דליכא למימר שהוא מקרה, אז גם הרמב"ם יודה דיש לו דיני פקח לדברים שהוא פקח.

(ומה שהתבואות שור כתב שם שא"א זה שיהיה שוטה באחת וחכם בשאר דברים, תמוה מאד, דלא נכחיש המציאות, שאנו רואין מעשים בכל יום שוטים שהם רק לדבר אחד. ...ולשיטת התב"ש נצטרך לומר דאלו השוטים שחזינן שהם פקחים לשאר דברים לא נחשבו שוטים כלל, ויש להם דיני פקח אף להדבר שהם שוטים כיון דא"א לדידה שיהיה שוטה כזה, ונמצא שבעובדא דידן להתב"ש כ"ש שיש לו דיני פקח דלא נחשב שוטה כלל, אבל לא מסתבר כלל לומר כן).

חולי נפש אינו בכלל שוטה

ובסימן ל"ב הובאו דברי הר"ר יהושע השל, שכתב שמרה שחורה אינה שטות אלא מחלה. ומקור הדברים ברש"י חגיגה ג' ע"א, בדברי הגמ' שם על מי שלן בבית הקברות שנחשב שוטה, והקשתה הגמ' שמא גנדרפס אחזו, ופירש רש"י בפירוש אחד שזה חולי האוחז מתוך דאגה, ומזה למד שמחלת נפש אינה מוגדרת כשטות אלא כמחלה.

וכעין דבריו עיי' בחת"ס (אהע"ז ח"ב ס' ב') שמרה שחורה של אדם שבגללה הוא מסתגר ואינו מדבר עם שאר בני אדם, אבל כשהוא מדבר, הוא מדבר כעניין ומשיב כהלכה, דינו כפקח לכל דבריו, ואינו אלא מחלת המרה השחורה. ובספר משפטי הדעת הביא דברי שו"ת בית אפרים אבהע"ז סימן פ"ט

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

חולק וסובר שאף פחד שווא יכול לגרום לאדם להיחשב שוטה. אמנם גם הבית אפרים מודה שאם הוא פקח לכל דבריו, ורק בדבר אחד אנחנו מוצאים שהוא מתנהג מתוך פחד וחרדה, רגלים לדבר שאין זה אלא חולי בלבד. ובשו"ת עטרת חכמים (סי' י"ח) כתב בדומה לכך שדבר תלוי בהתנהגותו, שאם הוא תמיד בדברי שטות בגלל הפחד, הרי שדינו כשוטה, אף שמקור השטות הוא מחמת החולי, אבל אינו עושה מעשי שטות נוספים אלא רק מסתגר מחברת בני אדם וכדו', אינו נחשב כשוטה.

וכ"כ ה"בית יצחק" (אבן העזר ח"ב ס"ב) שדן באשה נשואה שדיברה הרבה וכחמש לילות לא נתנה שינה לעיניה ולפעמים קרעה כותנתה ועמדה בביתה ערומה, וכששאלוה למה קרעה בגדיה ענתה, רע לי כי בעלי ברח ממני, האם יכול בעלה לגרשה בימי שפיותה? והשיב, שהעושה מעשה שטות ומנמק שעושה זאת מחמת מרה שחורה אין דינו כשוטה.

וכן כתב העין יצחק בשם הבית אפרים והמהרי"ם בריסק (אהע"ז ח"ב סימן ז):

והנה כבר נתווכחו גאונים הקודמים בעניין חולי מרה שחורה. והבית אפרים והובא בשו"ת מוהרי"ם סימן למ"ד כתב דיש חולי מרה שחורה שנוגע בראשו ומבלבל מוחו ויש חולי מרה שחורה שאיננו נוגע עד מוחו. והנה במי שלא נראו בו סמני שטות כלל רק חולי מרה שחורה בלבד, אף דיש להסתפק שמא הוא בחולי מרה שחורה שנוגע בראשו, עם כל זה נראה לי לדון בזה להקל בנתן גט, משום דהא יש לו חזקה שנתבררה מקודם שנחלה על חולי מרה שחורה.

דברי המהרי"ם בריסק הובאו בפת"ש אבה"ע סימן קכ"א סק"ב.

יש להוסיף, שאע"פ שהגר"ח מבריסק כתב שגם חרדה ודיכאון נחשבים לאבות השטות, כפי שהביא הגר"א אברמסקי זצ"ל את דבריו באוצה"פ ח"ב בהשמטות, כדי שלא יסתרו דבריו את דברי רבותינו האחרונים, צ"ל שכוונת דבריו שמחמת הפחד והחרדה ניתן להגיע לרמה של שיבוש גמור ולעשות מעשה שטות. וחידש לומר שאע"פ שתחילת השטות אינו מחמת שיגעון אלא מחמת חולי הנפש, מכל מקום נחשב שטות ופטור מהמצוות כמו כל שוטה, אבל אם אינו עושה מעשי שטות אלא מתנהג כפקח גמור, אין חולי הנפש עצמו מגדיר אותו כשוטה אפילו אם יש פעולות מסוימות שפועל אותם מתוך החרדה והדיכאון, כיון שרוב מעשיו תקינים אינו נחשב לשוטה. וכך מבואר גם בדברי הבית אפרים אבה"ע"ז סימן ע"ט, שיש חולי נפש שמגיע עד המוח וגורם לבלבול המוח ולשטות, ויש חולי נפש שאינו מגיע עד כדי כך.

רק אם הוחזק בכך לעשות דרך שטות נחשב לשוטה

ושם בסימן כ"ז הביא את דברי השאגת אריה שנקט שאפילו לדעת הרמב"ם שסגי בכל דבר להחזיקו כשוטה היינו דווקא אם מוחזק בכך. עוד, שאם בדקנו וראינו אותו כעת שהוא בריא שוב תולים שגם בשעת הגט היה בריא. ובעניין זה יש פלפול באחרונים שם, אם הולכים אחרי חזקה דהשתא או לא, עיי"ש בסימנים לאחר מכן.

רק במעשי שטות נחשב שוטה ולא דיבור בעלמא

ובסימן ל"ד, כתב הנו"ב שאינו נחשב שוטה כדיבורי שטות בעלמא אלא רק אם עשה מעשי שטות. והדברי מלכיאל ח"ג ס' קלז חולק עליו, והגרמ"מ פרבשטיין דחה ראיותיו עי' בספרו שם.

והנה לכאורה דבריו קשים, שהרי מתחילה הביא שאותו אחד ברח ונחבא בביתו של יהודי בקצה העיירה מחמת פחד ולקח אתו את כל הנדוניה, ואם כן עשה מעשי שטות ולא רק דיבור בעלמא, והנו"ב גופא ציטט כך את המעשה וכיצד כתב שאין זה אלא דיבור בעלמא. וצריך לומר שמאחר ולפי פחדיו יש הגיון למעשה הבריחה שלו, הרי שעדיין אינו יוצא מגדר דיבורי שטות בעלמא, ומעשיו הנמשכים מחמת דיבורו ומחשבותיו זה אינו אלא עדיין בגדר דיבור שטות, שהרי יש הסבר למעשיו שנובעים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מחמת הפחד שדיבר עליו, ורק שעצם הפחד והדיבור הוא השטות ולא נפיק מכלל דיבור שטות בעלמא ולכן אינו נחשב שוטה עבור זה. ודומה לכך מצאתי בדברי האגרות משה באחד שהחזיק עצמו למשיח ומטעם זה נהג במעשי שטות, וכך כתב:

והנה לבד היתר זה יש גם לדון דאין להחשיבו שוטה כלל בזה שמחזיק עצמו למשיח, כמו שלא נחשב מי שעובד ע"ז עץ ואבן לשוטה, אף שודאי הוא שטות גדול להאמין בעץ ואבן, אלא אמרין דהוא פקח ורשע ומחייבין ליה מיתה, וכ"כ זה שמחזיק עצמו למשיח, אף שהוא שטות גדול אין להחשיבו לשוטה אלא דגאותו היתירה הטעתו שראוי להיות משיח. וממילא אפשר לדון עוד יותר שגם כל מעשיו השטותיים שנמשך מצד טעותו שהוא משיח, שלפי דעתו הרעה הוא תקון העולם, אינם מחשיבים אותו לשוטה, דכל דבר שאדם עושה מצד חשבון איזה שיטה ודרך שמחזיק בדעתו, אף שהיא סכלות גדולה, לא נחשב שוטה בזה, כדמוכח מעובדי ע"ז שהרבה מעשה שטותים עשו, וכל דרכי האמורי שנאמרו בשבת דף ס"ז הם מעשה שטות, ויש להם דיני פקח.

סיכום ביניים

והנוגע לנידון דידן, בשאלה האם מי שמוגדר כסובל מהפרעה נפשית מסוימת, אבל בפועל במהלך היומיום מתנהג כאחד האדם ובאופן שפוי, לדעת גדולי האחרונים הנ"ל אין דינו כשוטה. ובהסבר הדבר כתבו שגם לדעת הרמב"ם הנ"ל שאפילו אם בדבר אחד מתנהג כשוטה יש לו דין שוטה, היינו דווקא אם גם ביתר הדברים אין דעתו שלימה (נו"ב ור' שאול מאמשרדס), או מטעם שהרמב"ם איירי רק לעניין עדות (שאגת אריה וכדברי המהרי"ט הנ"ל, נו"ב ואגרו"מ), או מטעם שמחלת נפש אינה מוגדרת כלל כשטות אלא כמחלה (הר"ר יהושע השל וחת"ס, בית אפרים ומהרי"ם בריסק), ולכל הפחות במקום שאינו מתנהג כשוטה כלל לבד מהפחד והחרדה שיש לו ומה שעושה בגלל זה (בית אפרים).

מעתה יסוד יוסד לנו, שכל גדולי הדור מסכימים שאין לקבוע שם שוטה מחמת דבר משונה שעשה מחמת פחד וחרדה, לא מיבעיא לדעת רבינו שמחה והמרדכי ששוטה לדבר אחד אינו שוטה, ולא מיבעיא לדעת המהרי"ט שאף הרמב"ם מודה לדינא חוץ מלעניין עדות, אלא אפילו לשיטת הכס"מ שלכל דבר כתב הרמב"ם ששוטה לדבר אחד הוא שוטה, היינו דווקא בתנאי שהוא מבצע פעולות הנחזות להיות שטות, שאז יש להניח שמחלת הנפש הגיעה עד למוח ודרדרה את מצבו השכלי של האיש, אבל במקום שאין הוא אלא חולה נפש שסובל מאשליות רדיפה וכדו' אך אינו פועל באופן של שטות אינו מוגדר שוטה. ונראה להוסיף לפי האמור לעיל בדברי הנו"ב, כי גם פעולות שטות שעושה מחמת מה שנדמה לו שרודפים אותו, אין בכך די כדי לקבוע לו שם של שוטה, שמה שעושה ופועל מחמת דמיונות שווא, בהם עצמם אין אינדיקציה להגדירו כשוטה, שהרי יש הסבר למעשיו, אף כי הוא מונע מחמת דמיון בעלמא שאינו מציאות, אך דמיון זה גופא, לפי השיטות הנ"ל, אינו שטות אלא מחלה בעלמא, ולכן גם כל הנולד מהם והנגזר מחמתם אין יכולים להחיל שם שוטה, ורק במקום בו המחלה התגברה וגרמה לפגיעה ממשית ושיבוש דעתו, אז יש לדון להגדירו כשוטה.

סימני שוטה – סיבה או סימן

והנראה לי בביאור הדברים הוא (ולא אמנע מלהזכיר, כי רובי הדברים מצויים בספר הנפלא משפטי הדעת למו"ר הרה"ג מ"מ פרבשטיין שליט"א ובכלל דבריו דברי), שכל הסימנים הנ"ל המבוארים בגמ' לעניין שוטה אינם רק סימנים בעלמא, אלא אלו סימנים שעל ידם גופא הוא נעשה מוחזק לשוטה ע"י כן, ולכן אם יתברר שאינו שוטה, שוב אין משמעות לסימנים הללו, ואין בהם כח להחזיק אותו לשוטה, שהרי לפנינו שאינו שוטה ומתנהג כפיקח לכל דבריו, וע"כ שמה שעשה דבר תמוה אינו אלא מקרה בעלמא ואינו גורם להחזיק אותו לשוטה, אבל אם נימא שהסימנים הללו דינם כסימנים בעלמא ולא שהם עצמן מחזיקים אותו לשוטה, אם כן מה לנו ולמה שהוא פיקח בשאר דברים, הרי סוף סוף יש לפנינו סימנים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שעל ידם נדע שהוא שוטה. ומדברי האחרונים לעיל מוכח שאם הוא מתנהג כפיקח גמור ביתר הדברים, לכו"ע אינו נידון כשוטה, ואם נימא שהסימנים הם רק גילוי מילתא למצבו, מה לנו ולמה שמתנהג כפיקח בשאר דברים, הרי יש לפנינו סימן וגילוי שהוא שוטה, ולכל הפחות היה מן הדין שיהיה ספק שוטה, וע"כ שאין זה סימן בעלמא להבין את הלך נפשו הפנימית אם הוא שוטה או לאו, אלא שגוף הסימן הוא המעמיד אותו בחזקת שוטה בכך שעושה מעשה שטות, ולכן שייך לומר שאם יש סימנים המתנגדים לסימן השטות, שוב לא ניתן להחזיקו לשוטה ואינו נידון מחמת זה לשוטה.

ויסוד הדבר מתבאר מדברי הגמ' בחגיגה שם, שהשוותה בין סימני שוטה לחזקת שור המועד. בשור המועד, משמע שהנגיחות עצמם הם המעמידים את השור לפנינו בחזקת שור מועד ואינם רק סימנים בעלמא, וכדמשמע ממה שהגמ' בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא דף כ"ח ע"ב) רצתה ללמוד דין מוחזקות ג' שנים בקרקע מדיני ג' נגיחות של שור המועד, ומבואר שדין הנגיחות הם להעמיד בחזקת מועד, ושלכן היה שייך ללמוד גם לעניין המחזיק בקרקע שייחשב מוחזק לאחר ג' שנים בקרקע. וכן יש להוכיח זה מדברי הגמ' ב"ק (דף כ"ד ע"א) שאם ריחק נגיחותיו חייב, קירב נגיחותיו לא כל שכן, ואם היה זה סימן בעלמא לכך שהשור הוא מזיק, מה לי קירב מה לי ריחק, ולא שייך למימר ק"ו בדבר שאינו אלא סימן ולא מהות הדין. ועל כרחק, שהנגיחות גופם מגדירים ומחזיקים אותו למועד ולכן שייך לומר ק"ו. ואם כן, גם לגבי סימני שוטה שהגמ' מדמה לשור המועד, הסימנים הם גופא המחזיקים אותו להיות שוטה ולא רק כסימן וגילוי מילתא. (ולעניין שור המועד עוד עיין מה שכתב בזה הקהילות יעקב במחלוקת רבינו פרץ והסמ"ק בעניין קירב נגיחותיו).

ומעתה, זהו היסוד לדברי האחרונים הנ"ל בכלל ההגבלות והצמצום שנתנו להגדרת השוטה, דהיינו שיהיה מוחזק כמה פעמים, ושיהיה דרך שטות, ולא דרך מחלה, ושלא יהיה דיבור בעלמא אלא מעשה שטות, שכל אלו התנאים מובנים יותר אם נימא שמעשי השטות הללו הם גופא מחילים שם שוטה, ולכן בעינן לכל התנאים הנ"ל.

שני דינים בשוטה

וטעם הדבר שסימני שוטה אינם מועילים להיות גילוי מילתא בעלמא לזה שהוא שוטה, נראה בע"ה לפי מה שיתברר לקמן שתרי דינים איכא בשוטה: דין כללי וחלות שם שוטה, שהוא זה פגם בדין דעת, ודין פרטי אם עושה מעשה מסוים דרך שטות אינו כלום, כי לא היה לו כוונה לזה כיון שהיה שוטה באותה שעה. ולגבי הדין הראשון, אם אך חל עליו שם שוטה, שוב אין נפקא מינה אם עשה פעולה שלא בדרך שטות, שמאחר וחל בו שם שוטה אין מעשיו כלום, וזה כוונת הרמב"ם שהשוטה לדבר אחד ומשובש בו תמיד אין כל מעשיו כלום, וכ"כ העונג יו"ט (שו"ת עונג יום טוב סימן קנ"ג):

...אלא וודאי דהך איזהו שוטה הוא אף שבכל עניניו הוא פקח. וטעמא דמילתא לא משום דכיון דחזינן דנשתבש דעתו באחד מהדברים חיישינן שמא עשה מקח זה או גט זה בלי דעת, דא"כ הא תינח לחומרא, אבל אם קידש אשה אמאי מקלינן ביה לומר דאין צריך גט כלל, ניחוש שמא עשה זאת בדעת נכונה, אלא וודאי דאין הטעם משום ספק, אלא הטעם דמי שדעתו משתבשת לפעמים בדבר אחד מהדברים לא מקרי בר דיעה בדיני התורה לגמור ע"י גיטין וקידושין וכדומה.

אבל הדין השני בעושה פעולה בזמן שהוא שוטה ממש, זה אינו גורם אלא ביטול המעשה המסוים שעשה בזמן שטותו ותו לא. וכעין זה כתב הדברי חיים (ח"ב סימן ע"ג), וביאר בזה דעת הסוברים שרק בג' סימנים האמורים בגמ' הוי שוטה, והקשה וכי אלו סימנים הם הלכה למשה מסיני, שרק אלו ותו לא, ואם יהיה שוטה בדבר אחר וכי לא נתחשב בכך. וכתב שרק בסימנים אלו נקבע חלות שם שוטה, אבל ודאי שלעניין חלות מקח שנעשה בזמן שטות, אפילו אם השטות מתבטאת בדברים אחרים, מעשיו אינם כלום, וכ"כ העונג יו"ט שם:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דלעולם בפתי מהני הסבר אף שאינו מבין הדברים כשאר בני אדם רק במה שהסבירו לו ומסבר הרי הוא כפקח. מיהו דווקא אם בזה לא הי' שטות, אבל כשמכר דרך שטות, כגון שוה מנה בדינר וכדומה, אף שהסבירו לו היטב עניני המכירה וידע שמכר הקרקע והרי הוא יוצאת מרשותו, מ"מ כיון שאלו הי' פקח גמור לא הי' מוכר כלל לא מהני מכירתו, ואף דבפקח גמור אם מוכר שוה מנה בדינר היכא דליכא דין אונאה כמו בקרקע, או אם אמר יודע אני שיש בו אונאה, מכירתו קיימת, היינו משום כיון דפקח הוא ידע ומחיל, אבל בפתי, אמרינן שעשה זה מחמת פתיותו. ודווקא היכא דליכא פתיות בעצם המעשה, בזה כתב המהרי"ט דכשאנו באין לקיים עמו דבר ורואין בו שהבין הדברים מעשיו קיימין, אבל כשעשה דרך פתיות, מאי מהני הא דהסבירו לו עניני מכר.

ולפי זה כתב שם ששוטה בדבר אחד, לדעת שאר הראשונים אינו חיסרון בדין דעת שלימה ולכן אינו מגדיר אותו שוטה, ולרמב"ם בכך דבר מוגדר שוטה, והיינו שאז חסר לו דעת ורצון. וביאר בזה לשון הרמב"ם שכתב שפסול לעדות כי אינו בן מצוות, ומדוע לא כתב שאינו בן דעת, אלא איירי באופן שיש בו דעת להבין, ורק שבאנו לפוסלו מחמת שם שוטה הכללי, ובזה היה קשה לרמב"ם שבעדות אין דין דעת ומדוע ייפסל, ולכן כתב הרמב"ם הטעם שאינו בן מצוות. ומבואר בדבריו, שיש חלות שם שוטה לכו"ע, ורק נחלקו הרמב"ם והראשונים כיצד מקבל שם שוטה, אם דווקא בסימני הגמ' או בכל סימן אחר כמוהם, אבל גוף פעולה שעשה דרך שטות לכו"ע אינו כלום. ובהתאם לכך כתב שם בסימן ע"ה, להכשיר גט של בעל מרה שחורה שהיה מדבר לפעמים מחוץ לשורה, מפני שבשעת כתיבה היה מדבר כעניין.

ומעתה, מאחר והתברר כי סימנים אלו אינם רק למדוד את דעתו המסוימת בשעת המקח והממכר, אלא אלו סימנים כלליים לקביעת שם שוטה, לפיכך אי אפשר לומר שאלו סימנים בעלמא וגילוי מילתא, דמדוע יהיה זה גילוי מילתא לזמן אחר בו הוא מתנהג בהיגיון ובריאות. אלא שסימנים אלו עצמם מחזיקים אותו לשוטה, וכיון שחל בו שם שוטה, לא יהני ליה מה שבדברים אחרים מתנהג בשכל והיגיון.

וזהו ביאור דברי האחרונים הנ"ל שייחסו חשיבות רבה למצבו של המגרש בזמן הגירושין, אע"פ שכבר כתבו והוכיחו שהמעשים שלו אינם מספיקים בשביל להגדיר אותו כשוטה, וכנ"ל בארוכה, היינו דווקא לעניין חלות שם שוטה הכללי, אבל עדיין אם היה מתנהג דרך שטות בעת הגירושין גופא, לא היה מהני הגירושין מחמת הדין המסוים שצריך להיות מעשיו בכוונה.

לאור דברים אלו, יש ליישב גם דברי העין יצחק אבהע"ז ח"ב סימן ז' שכתב לחשוש בבעל מרה שחורה לקידושיו וגישו, ולכאורה זהו דלא כדברי האחרונים הנ"ל, שלא חששו בבעל מרה שחורה להגדיר אותו כשוטה, אלא ששם מדבר באופן שבשעת הקידושין גופא היה מתנהג בדרך מוזרה ושלא כדרך בני אדם, וממילא יש להסתפק שקידושיו באותו זמן אינם כלום.

הן אמת שהגרמ"מ פרבשטיין שליט"א בספרו הביא את הדברי חיים במקום אחר, ח"א סימן נ"ג, שם ביאר שאין עניין חזקה אלא בשור המועד וכדו', ששם עניינו הוא להתחזק למועד ע"י מעשיו, אבל סימני שוטה אינו אלא בדיקת מצבו ואינו שייך להתחזקות, ולפי זה כתב שאף בפעם אחת שעושה מעשה שטות נידון לשוטה, שהרי לפנינו שפעל כמו שוטה, והביא שם שכן דעת התבואות שור יו"ד סימן א'. אבל מדברי הנו"ב ויתר אחרונים מבואר שאין הדבר כן, ודייקו זאת מלשון הרמב"ם שכתב שמתנהג תמיד בדרך שטות. וכן יוכח זאת עוד מדברי הנו"ב שכתב שייטכן אדם שבמקצתו הוא שוטה ובמקצתו בריא, ובשלמא אם הסימנים שטות הם המחזיקים אותו לשוטה, יש מקום לחלק שלעניין דבר אחד הוחזק לשוטה ולא לעניין דבר אחר, אבל אם אין זה אלא סימן בעלמא וגילוי מילתא, הרי פשוט שאין סימן לחצאין (ולדברי הנו"ב צ"ל שמש"כ הרמב"ם ששוטה בדבר אחד הוא שוטה לכל דבר, אינו אלא לעניין עדות כמש"כ שם בעצמו ע"י לעיל, או שהיינו דווקא אם אינו מתנהג כדרך הפקחים בשאר דבריו). ובאמת הדברי חיים עצמו בח"ב סימן עג לא כתב כן, ואיני יודע ליישב דבריו שלא יהיו סותרים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ומדברי התוס' (חגיגה דף ג' ע"ב, ד"ה "דרך") משמע קצת כדברי חיים, שכתב שכיון שעושה אחד מסימני השטות יש להחזיקו בחזקת שוטה לכל דבר, ומשמע קצת שאין זה אלא סימן בעלמא לתלות שכל דבריו הן דברי שטות אפילו אם היה נראה לכאורה כפיקח בשעתו.

וכן נקט האגרות משה בדעת התוס' ז"ל:

והנה יש מקום לומר, דמדבר ושואל כעניין אינה הוכחה ברורה שהוא פקח, אלא דהוא כסתמא, שיש כמה שוטים גמורים לכל דבר ומ"מ הם מדברים ושואלים כעניין לפעמים. ולכן, מאחר שדעתו משובשת תמיד באיזה דבר הוא בחזקת שוטה לכל דבר, ואף אם בדבורו לא ניכר שטות כלל ורק במעשיו הוא שוטה, כמו יוצא יחידי בלילה וכדומה נמי הוא בחזקת שוטה לכל דבר, משום דמדבור ושאלה כעניין אינה הוכחה גמורה שהוא פקח, ועיין בתבואות שור סי' א' ס"ק נ"א שמפרש כן, אבל בראינו שהוא פקח בברור שעושה מעשה פקח בחשבון ובחכמה ומדבר דברים בהשכל, וכ"ש ברואין שכל העת הוא כן דליכא למימר שהוא מקרה, אז גם הרמב"ם יודה דיש לו דיני פקח לדברים שהוא פקח.

(ומה שהתבואות שור כתב שם שא"א זה שיהיה שוטה באחת וחכם בשארי דברים, תמוה מאד, דלא נכחיש המציאות שאנו רואין מעשים בכל יום שוטים שהם רק לדבר אחד. ומה שמשמע לו זה מתוס' חגיגה ד"ה דרך, אין שם שום משמעות, דאדרבה מפורש להיפוך, דרק שאנו מחזיקים אותו בחזקת שוטה לכל דבר שפירושו נמי ככל החזקות דהוא כסתמא שלא בדקנו אותו או שא"א להכירו, דלא דמי לנגיחה כדבארתי, דאל"כ לא שייך לשון יש להחזיקו, כיון דהוא בהכרח בדין שוטה, והוי ליה לומר דכיון שהוא שוטה באחת הוא שוטה לכל דבר, אלא משמע דסברי דרק כסתמא מחזיקין כן, אבל אפשר גם שהוא פקח לשאר הדברים, ולכן כשידוע בברור שהוא פקח לשאר דברים יש לו להם דיני פקח, והוא ברור בשיטת התוס'.

ולשיטת התב"ש נצטרך לומר דאלו השוטים שחזינן שהם פקחים לשאר דברים לא נחשבו שוטים כלל, ויש להם דיני פקח אף להדבר שהם שוטים, כיון דא"א לדידה שיהיה שוטה כזה. ונמצא שבעובדא דידן, להתב"ש כ"ש שיש לו דיני פקח, דלא נחשב שוטה כלל, אבל לא מסתבר כלל לומר כן).

אך מדברי הסמ"ע בסי' ל"ה ס"ק כ"ו שכתב בשאר דברים הוא חכם כשאר בנ"א משמע שאף שהוא חכם בברור לשאר הדברים יש לו דיני שוטה, שלא כדהוכחתי.

ועיי"ש מה שביאר לפי דרכו, שנחשב שוטה רק לעניין מצוות ולא לעניין קניינים, הובא לעיל.

אבל לפי האמור לעיל בדברי הרמב"ם, הגדר הוא שהסימנים מחזיקים אותו לשוטה ונקבע בו שם שוטה, ולהכי הוא שאין מעשיו כלום מחמת שם שוטה שבו, ולא בגלל שתולים שכל עשיותיו אינם אלא שטות. ויש לפרש כן אף בדברי התוס'. ובאמת דברי הדברי חיים תמוהים שהגמ' להדיא בחגיגה שם דימתה סימני שוטה לשור המועד, ולדרכו צריך לדחוק בדברי הגמ'.

וביאר המחלוקת ביניהם היא בגדר סימני שוטה וכנ"ל, האם הסימנים גופא הם המגדירים אותו לשוטה, או שאינו אלא סימן בעלמא לדעת את מצבו הנפשי והמנטלי. שאם אין זה אלא סימן בעלמא, די בסימן אחד כדין סימן מובהק, ורק שע"י זה תולים שכל מה שעושה עשה כשהוא שוטה, אבל אם הסימנים הם גופא מחזיקים אותו לשוטה והשם שוטה הוא הגורם לביטול מעשיו, בעינן כמה סימנים כדי שנוציא אותו מחזקת פיקח ונעמידהו בחזקת שוטה. (ואע"פ שלהלן נבאר שלא כו"ע מודו לדברי הנו"ב שייתכן שם שוטה לדבר אחד ושם בריא לדבר אחר, מ"מ אין הם חולקים בעיקר גדר סימני השוטה).

יהיה איך שיהיה, נמצא ברור מכל דברי האחרונים, שעכ"פ אם בעל מרה שחורה וחולי נפשי מתנהג כפיקח גמור בכל ענייניו, לא מיבעיא לשיטת רבינו שמחה והמרדכי שאינו נידון כשוטה אלא בסימנים שהוזכרו בגמ', אלא אף לדעת הרמב"ם שגם בשאר סימנים נידון כשוטה, אין לדוננו כשוטה במה שמתנהג בו כפיקח, אם מטעם שרק כשהוחזק שוטה לדבר אחד הוחזק לכל, ולא כאשר הוא מתנהג בפיקחות גמורה ויש לתלות את מעשה השטות באמתלאה אחרת, ואין תולים שאר דבריו בשטות, ואם מטעם שלא הוחזק שוטה כלל אלא חולי בעלמא, וככל מה שכתבו האחרונים לעיל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עוד הוסיפו האחרונים לומר, שבמקום שמתנהג כפיקח לכל דבריו, ורק שעושה מעשים תמוהים בעיני אנשים, הרי שלא ברור כלל שכל מה שעשה היה דרך שטות, וייתכן כי כל המעשים המשוונים שעשה היו בכוונת מכוון לאי אילו סיבות שהיו לו, כמו שרצה להיפטר מאשתו, ואולי באמת היו לו שונאים ורודפים וכדו'. דבר זה מתאים גם בנידון דידן, כאשר לדברי האישה והבת האיש פעל בערמה ובתחכום להוציא כספים וקצבאות ממשרד הביטחון, ולא מן הנמנע כי מעשיו היו מכוונים לצורך כך, ובמציאות אין הוא קרוב למצב הנפשי שהוא טוען עליו אלא הוא מבוסס נפשית. ולדברי האישה בדין כך הוא באמת:

בית הדין: יהיה לך בתקירה החוזרת. בדין הקודם שאלת את האשה, וזה הציק לי, אני רוצה לשאול אותך היה להם דיון ב2008 בבית הדין לעבודה, ושם אומרת לשופטים שהוא חולה מניה דיפרסיה לא יכול לייצג את עצמו אני מייצגת אותו איך זה מסתדר עם הקו שלך היום?

ב"כ האשה: היא עברה התעללות הוא רצה לפרוש מהשב"כ אז, רצה כמה שיותר קצבה, התחיל להלחם על אחוזי נכות גבוהים יותר, עשתה מה שאמר לה, אפשר לראות מהחומר הרפואי שהוא מבין הכל קוגניטיבי 2007 2008, האשה פחדה ממנו, מה שהוא אמר, אמרה

בית הדין: אז הכל היה הצגה?

ב"כ האשה: אז, כן. הוא לא מפסיק לפקוד רופאים כל פעם לקבל משהו

בית הדין: אז אותו קו שהציגה בבית הדין לעבודה היה שקר?

ב"כ האשה: עשתה מה שאמר לה

...

האשה: הוא עשה את ההסכם אני לא עשיתי כלום, קרא לי אליו הביתה, הייתי 5 שנים פרודה לא רצה לתת לי גט, הכיר מישהי רצה להתחתן איתה אמר אני נותן לך, אמרתי יופי, באתי אליו הביתה, הוא כתב את כל הסעיפים בצורה מדויקת בצורה דידקטית לכן אני לא מבינה, אני זו שלקחתי את זה ואמרתי לו אני צריכה לבדוק את זה, רציתי שהכל יגמר, אמרתי לא משנה תכתוב תעשה מה שאתה רוצה.

מן הכלל אל הפרט

ובנידון דידן, הרי כל דבריהם ז"ל מתקיימים אחת לאחת:

התובע שלפנינו הוא רהוט, משכיל, פקח וחכם, כל דבריו נאמרים בדעת ובתבונה, משיב כעניין ושואל כהלכה, לפיכך מה שהתנהג בזמנים אחרים בצורה משונה מחמת פחד וחרדה או סיכוזפרניה אינה גורמת כלום לבטל את מעשיו שאין הוא בגדר שוטה כלל, וכמש"כ האחרונים. ובנידון דידן, ביה"ד דקדק בדבר היטב בשעת מעשה לבדוק שהוא מבין הדברים, הן בפעם הראשונה בהסכם הראשון וק"ו בהסכם השני, וכך נכתב ונחתם בטבעת בית הדין.

ומה שהוא חולה במחלת סיכוזפרניה אין זה אלא מחלה בעלמא, שהרי איננו רואים שום השפעה ניכרת לעין בזמן שהוא פיקח, ולפיכך אין סיבה שלא להגדיר אותו כבריא, אלא תולים את מעשיו המשוונים במחלתו, אבל אין לזה השפעה על מקחו וממכרו. עוד יצוין, שאפילו הגדרתו כחולה סכיזופרני' מוטלת בספק, וייתכן שמדובר בהגזמה של לקות מסוימת על מנת לקבל קצבאות שונות, וכפי טענת האישה עצמה, והדבר מתאים עם ההיסטוריה של האיש כמי שהוחזק שקרן וזייפן (עיין לעיל), וגם זאת כתבו האחרונים לעיל שייתכן שהכל עשה דרך עורמה וזדון.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ועוד יש לדון, שמאחר והוא לוקח תרופות, הרי סמיה בידיה ויצא מגדר שוטה, וכדברי הגמ' לגבי מי ששלח שליח לגרש ונשתטה, שאם סמיה בידיה מהני. ובזמן האחרונים הנ"ל לא היה מצוי בידם תרופות, אבל בזמננו יש תרופות שמאזנות, וכך העיד על עצמו שהוא מאוזן, וגם הפסיכיאטרית טענה שהוא מאוזן ע"י הכדורים ושלא היה שינוי במינון כל השנים הנ"ל.

גדר פתי

לגבי טענת הפסיכיאטרית, שהאיש אינו מבין את משמעות מעשיו בסכומים גדולים, הנה לפי האמור לעיל לא מצינו חילוק בדבר זה, אלא כיון שיש לו דעת שלימה והוא מבין את מעשיו ואינו כמו פתי, הרי שלכל דבר מעשיו קיימים. נרחיב בעז"ה בעניין זה.

כתב הרמב"ם (פרק ט' מהל' עדות הלכה י'), שגדר פתי הוא מי שאינו מבין כי מעשיו סותרים זה את

זה:

הפתאים ביותר שאין מכירין דברים שסותרין זה את זה ולא יבינו עניני הדבר כדרך שמבינין שאר עם הארץ, וכן המבוהלים והנחפזים בדעתם והמשתגעים ביותר, הרי אלו בכלל השוטים, ודבר זה לפי (מה) שיראה הדיין שאי אפשר לכוון הדעת בכתב.

ובשולחן ערוך אבן העזר סימן מ"ד סעי' ב':

שוטה ושוטית אין להם קדושין לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים, לא שנא עם כיוצא בהם לא שנא עם פקחים.

הגה: ודווקא שוטה גמור, אבל אם דעתו צלולה, אע"פ שהיא דלה וקלושה הרבה (רבינו ירוחם בשם הרמ"ה), וכן עתים שוטה ועתים צלול, ולא ידענו העת שהוא עומד בדעתו, חוששין לקדושין (ג"ז שם).

וכתבו הח"מ והב"ש שם שממקור הדברים ברבינו ירוחם נראה ברור שרק בעתים חלים עתים שוטה הוי ספק קידושין, אבל במי שדעתו צלולה אלא שהיא דלה וקלושה, הוי קידושין גמורים.

וביתר ביאור כתב הערוך השולחן:

שוטה או שוטית אין להם קדושין לא מן התורה ולא מדרבנן, דדווקא בחרשים תקנו נשואים, שקצת דעת יש להם ויכול להיות שלום בבית, אבל שוטים שאין להם דעת כלל למה יתקנו להם נשואים. ולכן, בין שוטה שנשא פקח ובין פקח שנשא שוטית אינם קדושים ונשואים כלל. ולכן, דווקא שוטה גמור כמו המשתגעים שאין להם שום דעת ורצים בשווקים וברחובות וכיוצא בזה, אבל אם דעתו צלולה אע"פ שהיא דלה וקלושה הרבה הוה קדושין.

וכך הביא הגרמ"מ פרבשטיין בספרו הנ"ל מדברי המהרי"ק (שו"ת החדשות סי' כ'):

דלא דמי כלל מי שעושה מעשה המורה טירוף הדעת כי התם דהוה אכיל תמרי ושדי קשיית' ביה רבא, וכגון ההיא דמי שאחזו דנשתתק מחמת החולי המטרף את דעתו, וכן ההיא דלעיל שהשיב עליו רבינו אביגדור, דודאי התם איכא למיחש דדילמא הין שלו לאו הין ולאן שלו לאו הין לאו, דכיון דנטרפה דעתו אינו יודע מה מוציא מפיו ואין מדקדק כלל בדבריו... אבל מי שהוא מיושב בדעתו ומה שהוא אומר הוא אומר ביישוב הדעת, אלא שאינו מבין עניני העולם כשאר בני אדם, מ"מ כל היכא שלא הוחזק להיות מאותן שהזכירו רז"ל בפ"ק דחגיגה נר' לע"ד דמעשי' קיימי' בכל מילין, שהרי על כרחין צריך איזה גבול ושיעור לומר באיזה ענין יחשב מבין ובאיזה ענין לא, שהרי יש מבין מעט ויש מבין הרבה, יש ממהר להבין כבר שית וכבר שבע ויש מאחר ואין הדעות שוות...

וכן מצינו דומה לכך לעניין שיכור. עיין בשו"ת "פני משה" (סי' ל"ז) שכתב:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"אבל כל כמה שהמעשה שעושה יודע אותו, אע"פ שאם לא היה שיכור לא היה עושהו, קידושיו קידושין וגיטו גט, אפילו שנשתכר הרבה".

וכן כתב בגט מקושר:

"אבל אם השכרות לא גרמה חסרון ידיעה, אלא שנתפתה מיינו לעבור עבירה, אף שידע שחייב מיתה או מלקות... וכן אם קידש אשה, וכבר הכיר בה יפה וידע שלא הייתה הוגנת לו, ואעפ"כ קדשה שמצאה חן בעיניו ונתרצה לקדשה, וכן אם מכר או קנה דבר שנתפתה מיינו להנות מאותו המקח לפי שעה, אף שידע שמגיע לו הפסד ונזק מזה אח"כ, בכל כיוצא בזה כיון שלא היה חסרון ידיעה אלא שנתפתה מיינו, בכל כה"ג אע"פ שאם לא היה שיכור לא היה עושה, מ"מ כיוון שמדעתו עשה, איהו דאפסיד אנפשיה, ומקחו מקח וכו'".

ועוד נראה לי בס"ד להביא ראיה ממה שמצינו בחו"מ סימן רל"ה (סעי' ט') לעניין קטן מבין כ' שאם מכר קרקע שירש מאביו מקחו בטל. וטעם הדבר, שראו חז"ל שהמעוות קלות בעיניו ואינו מבין לעומק את משמעות מכירת הקרקע ולכן ביטלו את המכירה לטובתו כדי שלא יתפתה למכור בזול ויפסיד ע"י כך. ומבואר, שלולי תקנת חז"ל היה מכירתו מכירה גמורה אע"פ שאינו מבין עדיין את המשמעות הפיננסית של מכירת קרקע. ובעל כרחך, שכל שמבין את מעשיו ואינו בגדר שוטה די בכך על מנת שהמכירה תתקיים, ואי אפשר לבטלה מחמת מה שאינו מבין לעומק את השלכות מעשיו.

ביאור החילוק בין דעת ובין כוונה

והנה, כתב הגרמ"מ פרבשטיין שליט"א בספר משפטי הדעת, שיש להבחין בין דין "דעת" ובין דין "כוונה". "כוונה" ענינה שמבין את המעשה שלפניו, הא ותו לא, לאפוקי מי שאינו מבין כלל אפילו את פעולת המעשה, משא"כ "דעת ורצון", ענינם שהוא מבין לא רק את המעשה הטכני שלפניו, אלא שהוא מבין שע"י כך הוא פועל קנין וחלות. ונ"מ ביניהם, במקום שגדול עומד על גביו, שבמקום שצריך רק "כוונה", לזה מהני מה שגדול עומד על גביו ללמדו את כוונת המעשה, אבל במקום שנדרש "דעת", לא סגי במה שגדול עומד על גביו, כיון שסוף סוף אין לו דעת עצמית להבין את מהות העניין. ומצינו הלכות שלגביהם סגי ב"כוונה", ויש הלכות שבעינין דעת גמורה.

וכך כתב הבית מאיר (אבהע"ז סימן קכ"א), הביאו הגרמ"מ פרבשטיין שליט"א שם:

אמנם לע"ד אינו דומה כלל, ועד כאן לא מדמו תו' כתיבת הגט לחליצת חרש אלא כתיבת הסופר גט לאחר שאין חסרונו אלא שאין יכול לכוין לשמה, דומיא דהכי בחליצה, דקיי"ל חליצה מוטעת כשרה בסי' הנ"ל סעיף נ"א, ואין חסרון דחש"ו בחליצתן אלא שאין בס דעת לכוין שיתירנה, דהוי דומיא דלשמה כדכתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות יבום וצריך שתתכוין וכו' ייעשו מעשים אלו לשמן, בזה בגדול עומד על גביו לדעתם ולולי דלאו בני קריאה ניהו היו כשרים אף לחלוץ, דאי משום שאין בו דעת כוונת קנין, לו יהא שהטעה אותן, דהא נמי ידעינן שאלו ידע שלא תתן מה שהבטיחו לא היה חולץ, אלא וודאי לא בעינן בזה דעתו, אלא כוונת מצוה שיודע שע"י מעשה זה ניתרת, ובשוטה הוכרחו לחלוקם דדעתו גרועה ואפי' בגדול עומד על גביו אין בו דעת להתיר, אבל נתינות גט חרש ושוטה דבהדי' ת"ר יבמות דף ק"ז וחליצה מוטעת לעולם כשירה, גט מוטעה לעולם פסול, וזה שאין בו דעת לא לקנות ולא למכור, מה יתן ומה יוסיף גדול עומד על גביו לקדשו ולגירושו, ומה בכך שמלמדין אותה שבזה נאסרה לעלמא ובוזה ניתרת אם אין בו דעת עצמו לקדש דהוי ליקנות ולגרש דהוי למכור, אין זה אלא כאלו העומד ע"ג משיאו עצה ליקנות או לימכור, דמידי מששא אית בהו, מדעת עצמו אינו יודע להבחין בין טוב לרע לו, כל זה היה לע"ד פשוט וברור.

וכתב זאת לדחות דברי הנו"ב שס"ל שאפילו במקח וממכר ובנתינת גט מהני עומד על גביו. ועי'

תורת גיטין ביאורים סימן קכ"א ס"ק ה':

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ובמקום דבעי כוונה בשעת עשייה ודאי דשייך לומר גדול עומד ע"ג כמו בכתיבת הגט, אבל גוף הקידושין והגירושין דבעינן דעת ורצון ודאי דלאו בני דעת ורצון הן

וכן הביא שם סיעת אחרונים שסוברים כדעת הבית מאיר.

ובאופן דומה הביא שם לבאר לפי דברי הגר"ח על הרמב"ם פ"ד מחליצה והגאון ר' שמעון שקאפ בקונטרס השליחות שחילקו בין גירושין וחליצה, שלעניין גירושין הוא המגרש הוא מתיר ע"י הגט, ולכן בעינן דעת גמורה למהות הגירושין, ולכן לא מהני מה שגדול עומד על גביו אם אין לו דעת לגרש, משא"כ לגבי חליצה, כתב הגר"ח להוכיח שאין צריך דעת לפעול היתר בחליצה אלא רק לפעול את המעשה חליצה בעלמא וההיתר הוא ממילא, בזה מהני מה שגדול עומד על גביו ומלמדו לחלוץ, שסגי במעשה חליצה בכוונת מעשה ואין צריך דעת והבנה במהות המעשה, וזאת מאחר שאין גוף המעשה פועל את החלות מחמת העושה אותו אלא החלות נפעלת ממילא (ועי' שו"ת חכם צבי ס' א' שלא משמע כן).

בסיכום הדברים, מצינו שיש מעשים שלגביהם מהני גדול עומד על גביו ויש מעשים שלא מהני. ואמנם הנ"ב (אור הישר סימן ל') חידש לפי דרכו שיש שהוא שוטה לדבר אחד ובריא לדבר אחר, שלעולם יועיל גדול עומד על גביו ומבינו בכל גווני, אבל רוב האחרונים דחו את דבריו כפי שהביא הגרמ"מ פרבשטיין שליט"א, ולדבריהם צריך להבין החילוק אימתי מהני גדול עומד על גביו ואימתי לא מהני. וכבר כתבנו לעיל בשם האחרונים שהחילוק הוא בין מקום שבו אין אנו צריכים אלא לגוף המעשה בלבד, כגון חליצה ושחיטה או כתיבת גט, שלזה סגי שיבין את המעשה שעושה ותו לא ולזה מהני גדול עומד על גביו, לבין מקום צריך שיבין את מהות המעשה שעושה ואת הפעולה הנפעלת ע"י המעשה, כגון מקח וממכר, גיטין וקידושין, ולזה לא מהני געוע"ג, כיון שסו"ס אינו מביין את מהות הפעולה מחמת עצמו, וכפי שציטטנו לעיל לשון הבית מאיר בזה.

ולפי זה יש ליישב מה שקשה לכאורה לפי מה שכתבנו לעיל בשם העונג יו"ט שחלות שם שוטה קובעת שכל פעולותיו של השוטה אינם כלום אפילו אם במקרה הבין את אשר לפניו ומפני שע"י שם שוטה שלו הוא מופקע מכל דבר שצריך דעת, אם כן מדוע מהני כלל עומד על גביו, הרי חסר לו בכל עיקר הדעת מחמת שם שוטה שלו, ולפי האמור יש לומר, שבמקום שעומד על גביו מהני, הרי זה משום שבמקומות אלו אין צריך כלל דעת, וסגי בעשיית הפעולה עצמה אף ללא דעת, ורק שצריך שידע שעושה ושלא יהיה כמעשה קוף בעלמא, אבל אין זה דין דעת כלל. ולפי זה שם שוטה איננו מפקיע אותו מלהיות בר כוונה למעשיו, אלא רק מפקיע אותו מלהיות בר דעת לפעולותיו הקניניות בלבד, ורק שבעלמא אפילו לגבי חליצה אם לא יהיה גדול עומד על גביו לא תהיה לשוטה אפילו כוונה, ולפיכך לכל הפחות מהני עוע"ג על מנת שיוכל ללמדו לכוון.

גדר שם שוטה

והנה לפי מה שכתבנו לעיל שאפילו מי שדעתו קלושה ודלה אינו נחשב שוטה, הרי צריך ביאור, שהרי מבואר לעיל שלא די בהבנת גוף המעשה שעושה, אלא בעינן שיבין את מהות המעשה ואת הדבר הנפעל עפ"י מעשיו ולכן אפילו עומד על גביו לא מהני, ומי שדעתו קלושה ודלה, אם אמנם שיכול להבין את גוף המעשה שעושה, אבל אינו מביין ואינו תופס את המשמעויות וההשלכות לעומקם וכיצד אהנו מעשיו. ועי' בדברי הגרמ"מ פרבשטיין שליט"א שהתקשה עוד, מה בין השוטה לדבר אחד שכל מעשיו בטלים אפילו בדברים שמביין בהם, לבין מי שדעתו קלושה שמעשיו קיימים אפילו שאינו מביין את עומק השלכות מעשיו.

אכן, גדר העניין מוסבר יותר לפי מש"כ לעיל בשם האחרונים, ששם שוטה חל בעצם ונקבע אפילו לגבי דברים שהשוטה כן מביין בהם, ומוכח שאין סיבת ביטול מעשי השוטה מחמת עצם השטות, שאם כן היה מקום לחוש לחומרא למעשיו ולחשוש להם שמא באותו רגע הבין מה שעושה, אלא הביאור

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הוא שהתורה קבעה שמעשי השוטה אינם בגדר מעשים כלל אפילו אם ייתכן שמבין אותם, שמאחר שחל עליו שם שוטה ביאור הדבר שהוא מופקע מדין דעת, והדעת שלו אינה שלימה ואינה ברת חיובים, אינה ברת ציווי ואינה אחראית על מעשיה, ואפילו אם יתברר שלגבי מעשה כזה או אחר הוא מבין את מעשיו, מכל מקום אין זה מגיע מתוך דעת שלימה ונכונה אלא מקרה פרטי הוא שהבין את אשר לפניו אבל באופן כללי הדעת שלו איננה שלימה ולכן אין מעשיו כלום. ומעתה יש לומר, שגם לאידך גיסא כן הוא, שאם אך יש להגדיר אותו כפיקח וכן דעת שמבין את אשר הוא עושה, שוב אין נפקא מינה אם מבין לעומק את ההשלכות, אלא די בכך שהוא מוגדר "בן דעת" שממילא מעשיו קיימים ויש לו אחריות מליאה למעשיו, שמאחר ודעתו שלימה מיקרי בן דעת וכל מעשיו קיימים, אפילו אם יקרה מקרה מסוים או פעולה מסוימת שבה לא פעל לפי המצופה מאדם סביר. ולפי זה גדר הדעת והרצון אינם אלא שיודע שפועל את פעולת הקנין ויש לו לב לזה, אפילו אם אינו מבין לעומקם ולאשורם את מלוא ההשלכות של מעשיו בעתיד, והסבר הדבר יבואר להלן בעז"ה.

אמנם, לעיל כתבנו שדעת הנו"ב שהובא בספר אור הישר סימן ל"ב שיש אפשרות שיחשב שוטה לדבר אחד ובריא לדבר אחר, ובוזה ביאר שיטת הרמב"ם שנחשב שוטה ע"י דבר אחד, ודלא כשיטת רבינו שמחה ורבינו אביגדור. וכתב לבאר שהרמב"ם מודה לדבריהם שאינו נעשה שוטה גמור ע"י שטות בדבר אחד, ומה שכתב הרמב"ם אינו אלא לעניין עדות, שכיון שהוא פטור מחלק מהמצוות אינו מדייק בעדותו שאין עליו מצוות עדות ולכן אינו יכול להיות עד, אבל לעולם לכל שאר העניינים בכל דבר דנים לפי מצבו. וכשיטה זו נראה גם מדברי האג"מ אבהע"ז ח"ב סימן ק"כ, ששוטה לדבר אחד אינו אלא פטור ממצוות, אבל לגבי קניינים, מקח וממכר, קידושין וגיטין, בודקים בכל דבר לפי ענינו אם הוא שוטה או לא.

ועכ"פ למדנו מדבריהם שאין חלות שם "שוטה", אלא שדנים בכל דבר לפי ענינו אם עושה זאת מתוך שטות או מתוך בריאות, ודלא כדברי העונג יו"ט ודלא כמשמע מדברי יתר האחרונים שנקטו בפשיטות שדברי הרמב"ם נאמרו באופן כללי גם לגבי קניינים. ולפי שיטתם אין אנו צריכים למש"כ לעיל, אלא כפשוטו, שאם ראינו שעשה מעשה מתוך פיקחות והבנה, יש לו דין פיקח לכל דבר. ובנידון דידן, כיון שההסכם נחתם בשעה שהיה בר דעת ההסכם קיים ותקף. אבל עדיין יקשה לשיטתם הסבר הדבר, מדוע מי שדעתו קלושה וחלושה קנינו קנין כמו הפיקח הגמור.

גדר רמת ה"דעת" הנצרכת

ולאחר העיון נראה בעז"ה ברור, שאפילו במקום שיש צורך בהבנת המעשה לעומקו וההשלכות של המעשה, כל שיש לאחד הבנה במה שעושה אלא שיש לו סדר עדיפויות שמחמתו הוא מוכן להקריב ולהתחייב בדברים שבדרך כלל אדם "נורמלי" לא היה עושה כן, אין זה מגדירו כשוטה ואין זה עוקר את מעשיו. ולדוגמא, אם אדם עני קונה שעון יקר שעולה עשרות אלפי שקלים, נראה כי אפילו אם הייתה דרישה שיבין את ההשלכות הכלכליות של מעשיו, שפיר ניתן לקבוע כי הלה מבין את מעשיו ואת השלכותיו, ורק שבוחר במודע בסדר עדיפויות שיגרום לו קושי לאחר מכן, ובמודע הוא מעדיף את ההנאה הרגעית על פני התמודדות עם השלכות עתידיות. וכמו כן, אדם דל בשכלו שלוקח הלוואה ויכול להבין כי כעת הוא חייב להחזיר את ההלוואה ע"י לקיחת הכסף, אבל יתכן שאינו מבין את לעומק את ההשלכה היומיומית שתהיה לכך, היינו שאינו מחשב כיצד יצטמצם ויחיה ברמה נמוכה ממה שהיה רגיל אליה על מנת שיוכל להחזיר את ההלוואה כנדרש, מכל מקום אין זה פוטר אותו מאחריות מליאה למעשיו ואין מתחשבים בכך שלא עשה שיקול דעת נכון.

וכן מוכח מדברי האחרונים הנ"ל במעשה דקליווא שכתבו שהגט הוא גט כשר וגמור, אע"פ שלכאורה הוא פעל שם מחמת פחד נסתר שנובע ממחלה שבגלל זה החליט שהוא חייב להתגרש ולברוח, וכלומר שהוא היה מונע משיקול לא עניני ולא נכון, והעדיף את הגירושין המידיים על פני חיים תקינים עם אשתו, ובכל זאת כתבו האחרונים הנ"ל שגיטו גט גמור. ומוכח ומבואר, שגם במקום

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שבו סדר העדיפויות שלו אינו כמקובל בדרך כלל אצל בני אדם, ואף שסדר העדיפויות שלו מוכתב עפ"י שיקולים שאינם רציונאליים אלא דמיוניים, מכל מקום חשיב שמבין היטיב את עומק מעשיו ואת השלכות המעשה, וגייטו גט ומעשיו קיימים ואין לנו נ"מ מאיזה טעם עשה כן, ורק במקום שאינו מבין ואינו תופס כלל את השלכות מעשיו, בזה אמרינן שחסר ב"רצון וכוונה", אבל במקום שמבין את ההשלכות היטיב ורק שהבחירה בהם היא משיקול דעת מוטעה, אין זה נחשב שטות המפקיעה את מעשיו.

וכן נראה מדברי הגט מקושר לעיל לגבי שיכור שמקחו מקח וקידושיו קידושין, שכתב שאע"פ שידע שאינה מהוגנת לו, עם כל זה מאחר והוא בחר בשעת שכרותו לקדשה, וערב עליו המקח לשעתו, די בזה, ואם אח"כ נתפכח ואינו רוצה בה, "איהו דאפסיד אנפשיה". ולכאורה קשה, הרי היה שיכור בשעת מעשה ושיקול הדעת שלו היה לקוי בשל כך, וכיצד ניתן לומר דאיהו דאפסיד אנפשיה. ומבואר מדבריו, שמאחר וגוף המעשה נעשה בזמן שהיה מספיק כשיר להבין מה שעושה, די בכך, ואין מתחשבים בתוצאות העתידיות של מעשיו. וביאור הדבר, שהמדד לקבוע אם הפעולה נעשתה בדעת אינה אלא בשעת המעשה עצמו, וההשלכות העתידיות אינם אלא שיקול במכלול השיקולים אבל אינם חלק מגוף המעשה, ואף אם נעלם ממנו שיקול כזה או אחר בשעת מעשה אין זה סיבה להפסיד את המעשה. וקצת סתירה לזה ממה דקיי"ל דברים שבלב אינם דברים, ולכן מי שמכר נכסיו ורוצה לעלות לא"י ובסוף לא עלה לא התבטלה המכירה רק מטעם שדברים שבלב אינם דברים, ומשמע שלולי כן היו צריכים להתחשב בדעתו. אבל האמת שאין סתירה כלל, שאם היה הדין נותן להתחשב בדברים שבלבו, אם כן היה לפנינו תנאי גמור שתולה באופן חיובי את המכירה בכך שיעלה לא"י, אבל באופן של שיכור או אדם טיפש ודל שכל שמוכר בסתם ואינו מעלה על דעתו ועל ליבו שום התנגדות או התנאה במעשיו, אפילו שאם היה פיקח היה פועל אחרת, אין בכך סיבה להפקיע ולבטל את מעשיו.

מן הכלל אל הפרט

ובנידון דידן, נראה שכוונת הפסיכיאטרית אינו לומר שאינו מודע בכלל למעשיו בסכומים גדולים, אלא שהוא אינו יודע לכלכל צעדיו בתבונה כלכלית, וכמו שאמרה בדיון, שהוא יודע לקחת הלוואה ולחשב ריביות, אלא שאינו יודע ואינו מתכנן מראש כיצד יעמוד בתשלומים. ודומה לכך העידה בתו, שהוא מסוגל לקנות לעצמו תיק יקר שחושק בו, וכמו כן הוא אוהב מותגים ודברים יקרים ומוכן לשלם על כך הרבה כסף, ודומה לכך כתבה בחוות הדעת שניחן ב"שיפוט פורמלי תקיין".

ומה שכתבה בהמשך וחזרה על כך בדיון שבוחן המציאות שלו לקוי, היינו שיש לו בעיה בשפיטת המציאות וההשלכות המליאות על ההתנהלות הכלכלית שלו.

ובדומה לכך הסבירה בדיון האחרון:

ת. זה רמה אינטלקטואלית שלו שהיא מאפשרת לו להבין את זה, האם התנהלות שלו בפועל בחיים תקינה, זה שאלה

בית הדין: היא מבדילה בין עיסוק במספרים תיאורטית לבין השלכה לחיים שלו, כן?

ת. מתמטית הוא יכול

בית הדין: לקחת הלוואה זה הרבה כסף צריך לשלם אותה כל חודש, יש לה ריביות השיקול דעת מתי לקחת הלוואה זה לכאורה אחריות, מי אמר שיהיה לך כל חודש לשלם, הוא עושה חשבון לטענתו, כאן כן כאן לא, זה לא קשור?

ת. זה קשור להבין אם יכול להחזיר את ההלוואה אם יכול לקחת, זה השאלה

ש. אם עומד בבנק וחותם על הלוואה, יכול גם פה לחתום על סעיף בודד אחד שאומר שמעביר לגרושתו כל חודש 4,800?

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ת. אינטלקטואלית כן, האם יכול לנהל אחר כך את הכסף זה משהו אחר
בית הדין: רוצה למקד את זה, אם יכול לנהל את זה זה עניין אחר. באותו רגע
שהתחייב, הוא הבין מה שמתחייב?

ת. מבין מה שמתחייב אבל לא הבין אם זה ביכולתו

...

בית הדין: במצב היום הוא לא יכול לחתום על חוזה? קונה דירה למשל?
ת. אני חושבת שבסכומים הגדולים לא יכול

...

ת. לא חושבת שיכול לחתום

בית הדין: תסבירי למה לא?

ת. כי שיפוט שלו לקוי אין לו פסיכוזה מאוד פעילה, יש פה ושם חשדנות אבל
עושה הוצאות לא שקולות לא מבין איך דברים מתנהלים הוא צריך הדרכה.

ואם כך הוא, הרי שאין זה עניין כלל לשוטה, אלא הדבר דומה לאדם חסר אחריות שמוכן לקחת
הלוואות והתחייבויות ללא שהוא בודק קודם מהיכן וכיצד יעמוד בתשלומים, וכמו כן אדם שמעוניין
לקנות מותגים יקרים במחיר גבוה אע"פ שאין לו מספיק כסף למחייתו, שאין זה אלא טעות בשיקול
הדעת וסדר עדיפויות לקוי, אבל אין זה שטות וחוסר הבנה במה שעושה, שהרי פעל מתוך הבנה
מלאה, אלא שזהו מעשה טיפשות ולא מעשה חכמה, אבל מכל מקום אין זה בגדר שטות. ואמנם כאן
חוסר האחריות והטיפשות הכלכלית איננה נובעת מהפקרות וזלזול או מטיפשות אלא ממחלה נפשית,
אבל מכל מקום אין זה בגדר דבר הפוגם בשיקול הדעת ובהבנה מליאה ומפוכחת של מעשיו
העכשוויים, וכמו שאמר ביה"ד בדיון הנ"ל, שהמדד הקובע לשפיות הדעת אינה אלא בעת עריכת
ההסכם והקנין ולא התכנון שמתכנן בליבו לעשות לאחר מכן.

סיכום ומסקנות

- א. נטל ההוכחה הינו על הרוצה לבטל מקח קיים, ואין מבטלין קנין קיים מספק.
- ב. ואפילו בספק שהיה שוטה בשעת המקח אין מבטלין, ולכל הפחות אין מוציאים מספק.
- ג. ספק שוטה שיש תרי ותרי אינו אלא במכירה בעל פה, אבל במכירה בשטר ויש ספק, אמרינן חזקה אין העדים חותמים על השטר אא"כ היה בכשרות ובבריאות, ובוודאי וכ"ש כשנעשה בפני בי"ד.
- ד. בנידון דידן, קיימים סתירות וניגודים לגבי מצבו הנפשי של האיש בשעת חתימת ההסכם, ועכ"פ מידי ספק לא נפקא.
- ה. הדעת נוטה לומר שמאחר והאיש הוחזק לכפרן וזיפן בממון זה, כיון ששיקר כשטען שהאשה זיפפה, שוב יש ריעותא בכל המסמכים שהציג למשרד הביטחון ושעל פיהם הוחזק לנכה נפשית.
- ו. בהתאם לכך, גם חווה"ד האחרונה של הפסיכיאטרית אינה יכולה להכריע את הכף, שהרי עיקר הביסוס של דבריה הם מחמת הקביעה של הוועדה הרפואית של משרד הביטחון.
- ז. אפילו אם נניח שיש אמת לגבי מצבו הנפשי, והוא אכן כפי שנטען ע"י הפסיכיאטרית, גם היא הסתייגה לגבי מצבו בשנת 2016 בשעת החתימה על ההסכם השני.
- ח. אפילו נניח שגם בעת החתימה על ההסכם השני מצבו היה כפי תיאור הפסיכיאטרית, יש לדון מהו גדרו של אדם שיש לו חולי נפשי.
- ט. מדברי האחרונים מוכח שאדם שיש לו חולי נפשי אינו בכלל שוטה כל זמן שהוא מתנהג בפקחות ובחוכמה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

י. האחרונים ציינו נקודות לבדיקה, וביניהם, אם הוא שואל כעניין ומדבר במתון ויישוב הדעת, וכן ציינו שיודע להשתדל בעצמו ולקבל פאספורט. כלל נקודות אלו מתקיימות גם במקרה דנן, האיש השתתף בדיונים בחכמה ובתבונה וחתם על ההסכם לאחר שביה"ד נוכח שמבין היטב את הדברים. הוא גם ידע לדאוג לעצמו לפנסיה ממשרד הביטחון ולבצע עסקת מקרקעין על שמו ולברר את האופן הכדאי ביותר מבחינת מיסוי.

יא. לגבי טענת הפסיכיאטרית שאינו מבין לעומק את השלכות מעשיו בסכומים גדולים, מלבד מה יש לפקפק בעיקר הקביעה שזהו אכן מצבו וכנ"ל, הוברר כי כל זמן שאינו נכנס לגדר פתי, אין חיסרון במעשיו אפילו אם אינו מבין אותם לעומקם.

לאור האמור, לא מתקבלת טענת התובע. שני ההסכמים נחתמו בדעת ובהבנה מספיקה, ולפיכך הסכם הגירושין השני שריר וקיים.

התביעה נדחית.

הרב בצלאל ווגל - דיין

קראתי בעיון רב את פסק דינו המאלף והמקיף של חברי הרב ווגל שליט"א כידו הטובה עליו בחריפות ובקיאות ואני מצטרף לדעתו.

הרב שניאור פרדס – ראב"ד

מצטרף להחלטה כי הסכם הגירושין תקף והתביעה לביטולו נדחית.

הרב פנחס מונדשיין-דיין

ניתן ביום י"ז באב התשפ"ב (14/08/2022).

הרב בצלאל ווגל

הרב פנחס מונדשיין

הרב שניאור פרדס – ראב"ד